

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
USUTEADUSKOND
KIRIKULOO ÕPPETOOL

Ken Viidebaum

EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE LIIT
AASTATEL 1985–1991

Bakalaureusetöö

Juhendaja
dr Priit Rohtmets

Tartu 2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. EEKBL JA TEISED VABAKIRIKUD NÕUKOGUDE LIIDU RELIGIOONIPOLIITIKA TINGIMUSTES	6
2. EEKBL-i REAKTSIOON ÜHISKONNA VABANEMISELE JA TEGEVUS EESTI TAASISESEISVUMISEL	12
2.1 EEKBL JA VABANEV ÜHISKOND	12
2.2 ORGANISATSIOONI DÜNAAMIKA JA MUUDATUSED STRUKTUURIS	14
2.3 SUHTED RIIGIGA	20
2.4 OSALEMINE ÜHISKONDLIKES ORGANISATSIOONIDES	25
3. SUUREMAD TÖÖVALDKONNAD AASTATEL 1985–1991	27
3.1 SOTSIAAL- JA DIAKOONIA TÖÖ	27
3.2 KIRJASTAMIS- JA MEEDIA TÖÖ	29
3.3 HARIDUS- JA KOOLITUSTÖÖ	34
3.4 VÄLISSUHTED	37
3.5 MISJONITÖÖ	41
KOKKUVÕTE	43
KASUTATUD ALLIKAD	46
SUMMARY	48

SISSEJUHATUS

Teemavaliku põhjendus

Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Liit (edaspidi Eesti EKB Liit, EEKBL või EEKBKL) on vaatamata oma noorusele väga rikkaliku ajaloo vabakiriklik organisatsioon, mis moodustus 1945. aastal Nõukogude Liidu repressiivse religioonipoliitika survele, kuid ei lagunenu Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise järel 1991. aastal. Kui organisatsiooni moodustamist ja tänapäeva on uuritud ning kirjeldatud, siis ajavahemikku aastatel 1985–1991, mis eelnesid Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisele, ei ole nii põhjalikult käsitletud. Seetõttu ongi käesolevas töös võetud eesmärgiks varasemast detailsemalt tegeleda just selle perioodiga, et aidata kirjeldada EEKBL-i kui organisatsiooni arengut vahetult enne Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamist.

Töö eesmärgi ja uurimisülesande püstitamine

Töö eesmärgiks on süvitsi uurida sündmusi, arenguid ja meelsust EEKBL-i ajaloos aastatel 1985–1991, ehk ajavahemikul, mis eelnes Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisele. Samuti uuritakse töös laguneva Nõukogude Liidu religioonipoliitika mõju EEKBL-i tööle ning vaatluse all on ka organisatsiooni suhted nii teiste uskkondade, riigi kui ka ühiskonnaga laiemalt.

Uurimismetoodika tutvustamine

Kasutatud on ajaloolis–kriitilist meetodit ja eri allikate kombineeritud analüüsi. Uurimuse esimene ja konteksti tutvustav osa tugineb juba ilmunud kirjandusel. Kasutades erinevaid uurimusi, on püütud konstrueerida tervikpilti ajavahemikust 1945–1985. Kuna mainitud periood ei olnud selle lõputöö põhiteema, siis primaarallikaid pole kasutatud. Töö põhiosa, mis keskendub aastatele 1985–1991 on peamiselt kirjutatud EEKBL-i arhiivist kogutud originaaldokumentide põhjal. Samuti kokku liidetud varem ilmunud erinevate autorite uurimuslik materjal ja seda sünteesitud arhiivimaterjalide põhjal tehtud järeldustega, et tekiks terviklik pilt käsitletavast ajajärgust EEKBL-i ajaloos.

Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest

Aastaid 1985–1991 ei ole EEKBL-i ajaloo kontekstis varem detailselt uuritud. Küll on aga antud perioodi käsitletud mitmetes EEKBL-i ajalugu kajastavates raamatutes ja artiklites, mida on ka selles töös kasutatud. Pisut pikemalt peatub antud ajajärgul Toivo Pilli oma raamatus „Usu värvid ja varjundid“, samuti on neist aastatest kirjutatud Toivo Pilli ja Üllas Linderi poolt toimetatud EKB

Liidu ajalugu puudutavas koguteoses „Osaduses kasvanud“. Vabakoguduste ajalool peatub oma doktoritöös ka Ringo Ringvee „Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008“. Poliitilist tausta ja EEKBL-i tegevust toonases ühiskondlik-poliitilises keskkonnas aitab lahti mõtestada Priit Rohtmetsa ja Ringo Ringvee ajakirjas Religion, State and Society ilmunud artikkel “Religious Revival and the Political Activity of Religious Communities in Estonia During the Process of Liberation and the Collapse of the Soviet Union 1985 –1991”.

Samuti võib informatsiooni EEKBL-i tegevuse kohta sel perioodil leida Priit Rohtmetsa raamatutes „Riik ja usulised ühendused“ ja „Eesti usuelu 100 aastat“ ning Riho Altnurme poolt koostatud ja toimetatud kõrgkooliõpikust „Eesti kiriku- ja religioonilugu“ ja koguteost „Eesti oikumeenia lugu“.

Ülevaade kasutatud allikatest

Töös kasutatakse kirjalikke allikaid. Monograafiatele, kogumikele ja ajakirjaartiklitele on viidatud peamiselt töö esimeses kolmandikus, kus on kirjeldatud perioodi 1945–1985. Töö põhiosa on kirjutatud arhiivimaterjalile tuginedes, primaarallikadena on kasutatud EEKBL-i arhiivis sisalduvaid originaaldokumente, mida kohati toetavad juba ilmunud uurimused. Kasutatud on koosolekute protokolle, isikute– ja ametkondade vahelist kirjavahetust, konverentside ettekandeid, üht inglisekeelset artiklit ja teisi teemakohaseid arhiivimaterjale. Samuti on kasutatud kahte Tartu Ülikooli lõputööd. Parema ülevaate saamise huvides on kasutatud ka erialaseid ajakirjandusväljaandeid ja UTTV videoloenguid.

Töö koostamisel ette tulnud sisuliste probleemide tutvustamine

Töö kirjutamisel oli suurimaks probleemiks arhiivimaterjali rohkus ja selle mahutamine aktsepteeritavasse uurimuslikku vormi nii, et ei kannataks töö uuringu kvaliteet. Originaaldokumentide suure mahu ja detailsuse tõttu oli keeruline ka materjali kategoriseerimine ning teemadesse paigutamine.

Töö struktuuri tutvustamine ja põhjendamine

Töö on jagatud kolme alaosasse. Esimene osa käsitleb sissejuhatusena EEKBL-i ajaloolist kujunemist ja arengulugu, mis eelnes aastatele 1985–1991. Selgitatakse, millised olud käsitletava perioodi alguseks olid kujunenud, et oleks võrdlusmoment lõpliku hinnangu andmiseks aastate 1985–1991 kohta. Esimeses alaosas on lähemalt kirjeldatud ka teiste vabakirikute olukorda. Selle eesmärgiks on anda lisaks ajaloolisele mõõtmele veel üks lisaperspektiiv, et lugejal ja ka uurijal oleks lihtsam EEKBL-i olukorda enda jaoks lahti mõtestada. Põgusalt on käsitletud ka oikumeenilist koostööd vabakirikute vahel.

Töö teine osa keskendub organisatsiooni dünaamikale ja selle suhetele riigi ja ühiskonnaga aastatel 1985–1991. Kolmandasse osasse on kogutud EEKBL-i olulisemad töövaldkonnad, et neid töös käsitletava perioodi kontekstis analüüsida.

Uurimusküsimuste ja hüpoteeside püstitamine

Peamiseks uurimisküsimuseks on: kas ja kuidas muutus EEKBL-i tegevus seoses ühiskondlike ja poliitiliste muutustega Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise perioodil? Lähtuvalt uurimisküsimusest peaks töö lõpptulemusena andma vastused ka järgmistele spetsiifilisematele küsimustele:

- Millised olid EEKBL-i suhted riigiga ja positsioon ühiskonnas vahetult enne Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamist?
- Millised olid EEKBL-i organisatsioonis toimunud muutused ja milline oli nende seos ühiskondlikus ja poliitilises elus toimunud muutustega?
- Millist mõju avaldas EEKBL-le Nõukogude Liidu lagunemise protsess ja kuidas organisatsioon nendele protsessidele reageeris?
- Kas ja kuidas õnnestus EEKBL-il taastada oma traditsioonilisi töövaldkondi?
- Kas ja milline osa oli EEKBL-il Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisel?

Märkused

Töö autor kasutab läbivalt lühendit EEKBL (Eesti Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide Liit) ja 1990. aasta järgse perioodi käsitlemisel ka EEKBKL (Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide koguduste Liit).

Lühendi muutuse tingis muutus liidu nimes: pärast Moskva katuseorganisatsioonist iseseisvumist lisati vanale nimekujule sõna *koguduste*. Kuigi nimekuju muutus, kasutati lühendina siiski kohati edasi ka vana varianti. Autor on segaduse vältimiseks ja ühtse joone hoidmiseks võtnud kõikidel kordadel, mis kajastavad ajajärku peale 1990. aastat, kasutusele EEKBKL-i nimekuju.

Samuti on töö pisut pikem kui sisuosa optimaalne maht ette näeb. Põhjuseks on esimese peatüki lisamine, et enne töö põhisisu juurde asumist anda lugejale ülevaade nii EEKBL-i kui ka teiste vabakoguduste olukorrast aastatel 1945–1985. Autori arvates on selle ajavahemiku ja tollaste protsesside kirjeldamine vajalik, et saada objektiivne perspektiiv mõistmaks ja jälgimaks töö põhisisuks olevat ajajärku aastatel 1985–1991.

I. EESTI EKB LIIT JA TEISED VABAKIRIKUD NÕUKOGUDE LIIDU RELIGIOONIPOLIITIKA TINGIMUSTES

Nõukogude kord hakkas Eesti usuelu piirama juba 1940. aastal ja selle pikemaajalisem mõju avaldus 1944. aastast alates, tekitades kohalikus väljakujunenud usuelus esialgu suure kaose. Üheks põhjuseks oli Teine maailmasõda: kahanenud oli koguduse liikmete arv, paljud vabakirikud olid kaotanud osa oma juhtidest, purustatud või lagunemas oli suur hulk palvemaju ja kirikuid.¹ Statistiliste andmete järgi oli baptistide liikmeskond võrreldes sõjaeelse ajaga vähenenud 7549-lt 6287-le, evangeeliumi kristlaste arv 2000-lt 1403-le, nelipühilaste kogukond 2500-lt 929-le ja priilaste liikmeskond 3000-lt 1477-le.²

1944. aastal lahkus välismaale baptistide liidu juht Karl Kaups, Tallinna esimese baptisti koguduse pastor Evald Mänd, evangeeliumi kristlaste juht Karl Leopold Marley ja mitmed teised vabakoguduste juhtivad kujud. Sõja ajal oli maha põlenud või tõsiseid vigastusi saanud mitu linnades asuvat kogudusehoonet, kus hävisid ka dokumendid ja liikmete nimekirjad, mis omakorda tähendas, et peale sõda tuli hakata tegelema meetrika taastamisega. See oli löök koguduste identiteedile ning ajaloolisele mälule.³

Nõukogude võimu tulekuga hakkas kehtima kord, mis surus usuelu rangelt kirikutesse ja palvemajadesse. Kogudustele ja nende töötajatele seati võrreldes tavakodanikega mitmekordne maksukoormus. Uue võimu üks nõuetest oli, et tegevusloa saamiseks peavad kõik usulised organisatsioonid ennast registreerima tollase riigi esindaja ehk Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva usuasjade nõukogu voliniku Eesti NSV-s juures. Koguduste ametlikuks registreerimiseks oli vajalik, et kogudusse kuuluks vähemalt 20 liiget, tegevuseks kasutatavad ruumid pidid vastama kindlatele nõuetele ja kogudust pidi teenima jutlustaja, kes oli usuasjade voliniku juures registreeritud.⁴ Kogudustel ei olnud nõukogude ajal juriidilise isiku õigusi ja jumalateenistusi tohtis pidada ainult selleks registreeritud ruumides. Keelatud oli igasugune organiseeritud sotsiaaltöö, kursuste korraldamine ja lastetöö.⁵

Võimude sunnil liideti suur osa vabakirikuid ühte organisatsiooni ja nii sündis 1945. aastal Eesti Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide Liit (EEKBL või Eesti EKB liit), mis allus Moskvas asuvale Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide Üleliidulisele Nõukogule (EKBÜN). Liitu koondati priilased,

---

¹ Priit Rohtmets. *Riik ja usulised ühendused*. Tallinn: Eesti Vabariigi Siseministeerium, 2018, 168.

² Toivo Pilli. *Usu värvid ja ja varjundid. Eesti vabakoguduste ajaloost ja identiteedist*. Tallinn: Allika, 2007, 18.

³ *Ibid.*, 19–20.

⁴ *Ibid.*, 57.

⁵ *Ibid.*, 26.

baptistid, evangeeliumi kristlased ja nelipühilased.⁶ 1945. aastal kuulus koguduse aruannete järgi evangeeliumi kristlaste–baptistide ühendusse 116 kogudust ja 10173 liiget. Sõjaseelse olukorraga võrreldes oli nelja vabakiriku liikmeskond kahanenud umbes kolmandiku võrra. EEKBL-i liikmeid kutsuti sageli lihtsalt baptistideks ja valitsevaks sai uues liidu baptistide nn traditsiooniline kogudusemõistmine ja lähenemisviis. Samas säilisid suuremal või vähemal määral kõigi liitu kuuluvate koguduste traditsioonid ja tavad, mis olid jätkuvalt koguduse elu aluseks.⁷

Juhised kirikuelu korraldamiseks tulid Moskvast ja EEKBL-i tegevusvabadus oli piiratud. 1945. aastal sai vast loodud ühenduse juhiks Johannes Lipstok, kelle ametlikuks funktsiooniks oli EKBÜN-i esindamine Eestis.⁸

Okupatsioonivõim koos Moskva ametimeestega kontrollis pea igat vabakoguduste sammu. 1945. aastal asus ametisse usuasjade volinik Johannes Kivi, kelle luba oli vaja igaks väiksemakski usuliseks tegevuseks. Näiteks esimene EEKBL-i liidu konverents koguduste liikmete osavõtul lubati pidada alles paarkümmend aastat peale EEKBL-i moodustamist. Usuasjadesse sekkusid lisaks volinikule ka kohalik võim ja julgeolekuorganid. Üle tuli elada koguduste liitmisi. Riigi surve moodustati 1950. aastal Tallinnas kaheksast kohalikust vabakogudusest 1900 liikmega uus ühendkogudus, millele anti kasutamiseks sõjas kannatada saanud Oleviste kirik, kus oli enne sõda tegutsenud luterlik saksa kogudus. Üheks liidetud koguduste senised varad ja hooned võõrandati. Oleviste pastoriteks, tollase nimega presbüteriteks, said Oskar Olvik ja EEKBL-i ajaloo üks tähelepanuväärsemaid ja silmapaistvamaid persoone Osvald Tärk. Liitunud kogudused leidsid valdavas osas kiiresti üksmeele, kuid suuremaid ja fundamentaalsemaid probleeme tekitas erinev arusaam ristimisküsimusest. Sisemise kooskõlani jõuti aastakümnete jooksul. Sellest, kuivõrd keeruliste küsimustega oli tegemist, annab tunnistust ka seik, et Oleviste kirikus peeti pühaõhtusöömaaja talitusi baptistidele ja evangeeliumi kristlastele kuni 1978. aastani eraldi.⁹

1951. aastaks oli EEKBL-i koguduste arv kahanenud 89-le. Liikmeskond oli 9097.¹⁰ Aegamööda hakkasid vabakirikud nõukogude ühiskonnas valitseva korraga harjuma ja oma traditsioonilisi töövaldkondi uue olukorraga kohandama. 1950. aastate teises pooles oli isegi periood, kui tundus, et situatsioon hakkab normaliseeruma ja tekkis lootus, et nõukogude võimu piiranguid trotsides on võimalik edukalt edasi tegutseda. Üheks märgiks, et piirangud lõdvenesid, oli usuelu positiivne dünaamika. Näiteks 1955. aastal toimus Tallinna piirkonna noorte seas ärkamine, millele järgnes suurem kogudustega liitumise laine. Tekkisid evangeelse suunitlusega laulu- ja pillirühmad ning kodudes käisid poolsalaja koos osadusgrupid. Aastatel 1956–1960 toimusid EEKBL-i

---

⁶ Toivo Pilli. "Vabakirikud" – *Eesti kiriku- ja religioonilugu*. Õpik kõrgkoolidele. Koostaja ja toimetaja Riho Altnurme. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2018, 293.

⁷ Pilli, *Usu värvid ja varjundid*, 17.

⁸ Pilli, *Vabakirikud*, 293.

⁹ Pilli, *Usu värvid ja varjundid*, 26–27.

¹⁰ Pilli, *Vabakirikud*, 294.

usuteaduslikud kaugõppekursused, kuhu võeti vastu 40 õpilast. Neist suure osa moodustasid tegevvaimulikud.¹¹ 1957. aastal õnnestus Valka rajada isegi täiesti uus palvela.¹² 1950. aastate lõpus algas aga uus surveajastu, mida iseloomustas senisest ründavam ateistlik propaganda ja usuliste ühenduste suurem tagakiusamine. Vabakiriklikus elus algas periood, mida võib nimetada vaikeluks. Repressioonide jõulisust ja põhjalikkust iseloomustab hästi korraldus, millega keelati koguduste töös kõikide muude pillide kasutamine peale klaveri ja oreli.¹³

Aastaid 1960–1962 võib nimetada EEKBL-i jaoks nõukogude aja raskeimaks. 1960. aastal kaotati vabariiklik vanempresbüteri ametikoht, mis küll taastati 1964. aastal. Suleti usuteaduslikud kaugõppekursused. Suureks löögiks oli ka Johannes Lipstoki surm 1961. aastal. 1960. aastal lahkus töölt seitse EEKBL-i koguduse juhti. Taas hakati sulgema palvemaju. Rasket olukorda ilmestavad eriti statistilised näitajad, mille järgi oli 1960. aastal kogu EEKBL-i kohta 27 ristitut ja 1961. aastal vaid 23 ristitut. Oluline oli ka moraalne madalseis, kuna tõdeti, et kogudustel ei ole praktiliselt mitte midagi võimalik ühiskonnas ära teha.¹⁴ 1964. aastaks oli EEKBL-i alles jäänud 83 kogudust.¹⁵

Kuigi tegutseti tõsise surve all, hoogustus just sel perioodil pörandaalune kirjastustegevus, mis toimis vaatamata pidevale läbiotsimishirmule ja töötas äärmiselt konspiratiivselt. 1960.–1970. aastatel välja antud ja toimetatud kirjutiste nimekiri ulatub 200-ni.¹⁶ Üks valdkond, mis pidas riigi survele visalt vastu, oli muusikatöö. On tähelepanuväärne, et mõned koorid ja ansamblid, mis loodi koguduste algaastatel, suutsid trotsida keerulisi olusid ja töötasid läbi kogu nõukogude perioodi, nagu näiteks Haapsalu koguduse segakoor.¹⁷ Hiljem sai just muusikast väga oluline tegur noorte liitumisel kogudustega ja koguduste näo kujundamisel välismaailma silmis.

Alates 1963. aastast usuvastane kampaania leevenes ja see avardas pisut koguduste tegevusruumi. Eestis sooviti hakata välja andma EKBÜN-i häälekandja laadset ajakirja. Sooviti taasavada kogudusi ja nende filiaale. 1960. aastate lõpus hakkas Eestis ilmuma pastoritele mõeldud ringkiri *Armas Vend*, mille ilmumine pidi võimude nõudel lõppema. 1966. aastast lubas riik korraldada konverentse, kus osalesid koguduste esindajad. See toimus mõistagi usuasjade voliniku kontrolli all ja iga kord tuli selleks taotleda eraldi luba.¹⁸

1970. aastatest võib täheldada EEKBL-i koguduste aktiivsuse tõusu. Seda võib seletada tihenened välissuhetega, mida võimaldas 1965. aastal avatud Helsingi–Tallinn laevaliin,¹⁹ kuid

---

¹¹ Pilli, *Usu värvid ja varjundid*, 29.

¹² Aili Liik. “Eesti EKB koguduste pühakojad” – *Osaduses kasvanud. Kirjutisi Eesti EKB koguduste loost*. Koostanud ja toimetanud Üllas Linder ja Toivo Pilli. Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit, 2009, 121.

¹³ Pilli, *Vabakirikud*, 294.

¹⁴ Pilli, *Usu värvid ja varjundid*, 33–35.

¹⁵ Pilli, *Vabakirikud*, 294.

¹⁶ Linder, Pilli, *Osaduses kasvanud*, 97.

¹⁷ *Ibid.*, 127.

¹⁸ Pilli, *Usu värvid ja varjundid*, 35–38.

¹⁹ Pilli, *Vabakirikud*, 294.

samuti ka asjaoluga, et peale oli kasvanud uus, aktiivne ning valitseva korruga rahulolematu põlvkond.²⁰ Tänu sidemetele Soome usukaaslastega hakkas levima kvaliteetselt trükitud usuline kirjandus, hakati korraldama poolsalajasi noortelaagreid ja kogudustes taastati ansamblite tegevus, mis omakorda tõi muusikatöösse tagasi 1960. aastatel keelatud instrumendid, millele lisandusid nüüd ka elektripillid.²¹

Suure tähtsusega oli Effataa liikumise tekkimine Oleviste koguduses, mis keskendus eeskätt noorte ja nende lähedaste evangeliseerimisele. See sai populaarseks üle Nõukogude Liidu ja siia reisisid inimesed ka teistest liiduvabariikidest, et üritustel osaleda. 1981. aastal keelati venekeelsete Effetaa õhtute korraldamine, aga eestikeelsed üritused jätkusid. Erinevaid evangeelseid rühmitusi tekkis ka mujal ning teemaõhtuid korraldati peale Tallinna veel nii Pärnus kui ka Tartus. Samuti hakkasid kogudused innukamalt tegelema laste- ja noortetöoga. Ka siin oli suur osa mängida Soomest saabuval õppematerjalil. 1977. aastal korraldati kristlik lastelaager Pukas. 1973. aastal oli noortelaager toimunud Oleviste koguduse eestvedamisel. 1979. aastal järgnesid neile esimesed EEKBL-i piiblipäevad. 1980. aastal võttis piiblipäevadest osa juba 411 noort. Programmis olid ettekanded, jutlused, muusikalised etteasted, palved, arutelud ja luuleõhtud. 1981. aastal osales EEKBL-i töös igapäevaselt umbes 600 noort. EEKBL-i juhid korraldasid jutlustamisandega noortele, nagu ka tegevvaimulikele, piibliõpet ja teoloogilisi täienduskursusi. 1981. aastal hakkas ilmuma ajakiri Logos, ilmutussagedusega umbes kuus korda aastas, mis sisaldas nii tõlkematerjali kui ka EEKBL-i oma töötegitajate kirjutisi.²²

Neil aastatel esines EEKBL-is ka üksikuid kokkupõrkeid noorte ja vanemate koguduseliikmete vahel. Vanem generatsioon suhtus uutesse töömeetoditesse mõnevõrra skeptiliselt. Neil oli oma väljakujunenud ettekujutus kristlikust noortetööst, mis ei kattunud alati noorte poolt pakutavaga. 1970. aastate märksõnadeks olid noortekoored, isiklik evangelism, koondumine vaimulike autoriteetide ümber ja oikumeenilise suhtluse algus. Tähelepanuväärne on fakt, et seitsmekümnendate lõpus ei olnud 50% koguduses tegutsevatest noortest kristliku taustaga.²³

1981. aastal hakkas EEKBL korraldama nn konsultatsioonipäevi, kus peeti ettekandeid ja diskuteeriti teoloogilistel teemadel. Suurt mõju kohalikule vabakiriklikule koguduseelule avaldas 1984. aastal Ameerika maailmakuulsa evangelisti Billy Grahami esinemine Eestis. Tema mõjukust globaalsemas võtmes kinnitab ja ilmestab ka fakt, et ta paluti jutlustama 1985. aastal USA presidendi Ronald Reagani inauguratsioonitseremooniale.²⁴ Samuti on Graham ka hilisemalt olnud seotud

---

²⁰ Pilli, Usu värvid ja varjundid, 40.

²¹ Pilli, Vabakirikud, 295.

²² Pilli, Usu värvid ja varjundid, 40–46.

²³ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 82–83.

²⁴ Eesti Evangeeliumi Kristlaste Baptistide Koguduste Liidu arhiiv (EEKBKLA), EKBL-i juhatuse koosolekute protokollid 1981–1985. a, protokoll nr. 109, 11.02.1985.

mitme USA presidendiga, olles nende lähedane nõuandja. 1983. aastal avati aastatel 1956–1960 toimunud usuteaduslikele kaugõppekursustele sarnanev õppevorm.²⁵

Et paremini mõista EEKBL-i olukorda, siis tuleks peatuda lühidalt ka teiste vabakirikute olukorral nõukogude perioodil. Okupatsiooni esimesed aastad olid ka metodistidele väga keerulised ja seda ennekõike töötajaid silmas pidades. Toimusid arreteerimised, ülekuulamised, mahalaskmised. Mitmed tuntud vaimulikud saadeti vangilaagritesse, kust nad enam tagasi ei jõudnudki. Hävituspataljonlased tapsid pastor Jaan Jaagupsoo ning Peeter Häng ja Vassili Prii surid vangilaagris. Siberis suri ka metodistide esimene eestlasest superintendent Martin Prikask. Aleksander Kuum saadeti küll Siberisse, aga jõudis sealt tagasi Eestisse ja seoses tema naasmisega toimus 1950. aastatel märkimisväärne metodistide usuline ärkamine.²⁶

Suur oli ka materiaalne kaotus, sest hävinud olid paljud kogudusehooned ja arhiivid.²⁷ Erinevus EEKBL-i vaimulikkonnaga oli see, et teadaolevalt lahkus läände ainult üks metodisti pastor, teised vaimulikud jäid Eestisse. Okupatsioonivõim tegi metodistidele ettepaneku ühineda luteri kirikuga, viidates mõlemas kirikus kehtivale laste ristimispraktikale. Metodistid leidsid, et vaatamata sarnasele praktikale on kahe uskkonna olemus siiski erinev ja keeldusid ühinemisest. Seejärel ähvardati neid kiriku sulgemisega, mille peale said võimud vastuseks, et sel juhul asutakse tegutsema põranda all. Et surve avaldamine tulemusi ei toonud, võim leebus ja lubas tegutseda oma nn põhikirja ehk metodistide “Kirikukorra” alusel. Kokkuvõttes on toonast metodistide ajalugu uurinud Priit Tamm pidanud metodistide iseseisvuse säilitamisel tähtsaks kolme põhjust: tugevad ja motiveeritud eestlastest juhid, kes ei emigreerunud; julgust pidada võimudega läbirääkimisi; ja viimaks suhteliselt väikest liikmeskonda ning madalat ohtu valitsevale korrale.²⁸ Metodistide arv oli sõjaga langenud 1050 liikmeni. 1946. aastal oli neil 11 tegevusloaga vaimulikku. Metodistide arv hakkas aga peatselt kasvama, kuna nendega ühinesid erinevad Eestis tegutsevad registreerimata illegaalsed usugrupid, kellel riik iseseisvalt kindlasti eksisteerida poleks lasknud.²⁹ Samuti tuli uusi liikmeid Eestis likvideeritud või liidetud konfessioonidest. Metodisti kirik oma tolerantsusega oli neile sobivaks pelgupaigaks.³⁰

Kuuekümnendate lõpul, mil ühiskonnas domineeris ateistlik propaganda ning usu ja usutegelaste laimamine, kogus vastu ootusi jõudu ka vaimulik ärkamine metodisti kirikus. Üle Eesti toimusid äratuskoosolekud, peaaegu igasse kogudusse tekkisid oma laulu- ja mängukoorid, millest suurimat tähelepanu pälvis 1968. aastal loodud Nõukogude Liidu esimene kristliku pop-roki

²⁵ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 72.

²⁶ Toomas Pajusoo. *Eesti ristikangelasi. Peatükke Eesti Metodisti Kiriku XX sajandi usukangelastest*. Tallinn: Eesti Metodisti Kirik, 2006, 5–7.

²⁷ Priit Tamm. *Eesti Metodisti kirik 1940–1980: vaatlusi olulisematele arengut mõjutanud protsessidele ja probleemidele*. Tartu Ülikooli usuteaduskonna bakalaureusetöö. Tartu: 1998, 23.

²⁸ *Ibid.*, 25–26.

²⁹ Pilli, Vabakirikud, 295.

³⁰ Tamm, Eesti Metodisti kirik 1940–1980, 31.

ansambel Sela, mis osutus populaarseks ennekõike noorte ja ka teiste konfessioonide liikmete seas. Selle kõige tulemusena saavutas Eesti Metodisti Kirik 1974. aastal oma suurima liikmeskonna - 2363 inimest.³¹

Seitsmenda päeva adventistid olid peale Teist maailmasõda suutnud säilitada sõjaeelse seisu. Liikmeskond oli 2147, tegevusloaga vaimulikke oli 13.³² Ida poole avatud suhete tõttu hakkasid siinsed adventistid rohkem läbi käima teiste Nõukogude liiduvabariikide adventkogudustega. Eestisse kolisid ka mitmed teistest liiduvabariikidest pärit adventistid. Seetõttu näis, et adventistide arvule esimesed okupatsiooniaastad suurt mõju ei avaldanud.³³ 1956. aasta lõpus oli Eestis 2223 adventisti, nii et vaatamata vaenulikule religioonipoliitikale, oli adventistide arv kasvanud.³⁴

Ent puutumata jäi jäänud võimu repressioonidest ka adventistid. 1960. aastal likvideeriti Nõukogude Liidu Seitsmenda Päeva Adventistide Üleliiduline Liit ja arestiti kõik selle varad. Sellega lõppes aastateks adventkoguduste organisatsiooni legaalne tegevus.³⁵

Metodistidel ja adventistidel oli mitmeid ühiseid tunnusoone ja kokkupuutepunkte. Võibolla kõige silmanähtavam oli tõik, et aastatel 1945–1961 olid just metodistid ja adventistid need, keda kõige sagedamini suruti ühistesse ruumidesse. Lisaks suunati neid kokku ka teiste vabakogudustega, nt. baptistidega.³⁶

Kui lähemalt peatuda koostööl vabakirikute vahel, siis osati oli see paratamatu vajadus, kuna lisaks riigi survele oli vajadus jagada ka praktilisi töövahendeid, nagu ruumid ja teenistusteks vajalikud materjalid. Koostöö ületas uskkondi – näiteks 1947. aasta algusest hakkas Tartu adventikirikus jumalateenistusi pidama luterlik Tartu Maarja kogudus.³⁷ Samuti pakkusid adventistid peavarju metodistidele oma Tallinna Mere puiestee kiriku ruumides, kui viimastelt oli võõrandatud Tallinnas asuv Kopli palvela.³⁸ Pärnus tegutsesid metodistid ja adventistid samuti ühe katuse all.

1975. aastal trükiti EEKBL-i eestvedamisel lauluraamat “Evangeelsed laulud” ning seda hakkasid kasutama ka metodisti kogudused. Nõukogudeaegset konfessioonide vahelist oikumeenilist koostööd süvendasid teiste seas Peeter Sink (tegev mitmes konfessioonis), Harri Haamer (luterlane), Hugo Oengo (metodist) ja Arpad Arder (evangeeliumi kristlane).³⁹

---

³¹ Tamm, Eesti Metodisti kirik 1940–1980, 43–44.

³² Pilli, Vabakirikud, 295.

³³ *Ibid.*, 60–65.

³⁴ *Ibid.*, 115.

³⁵ *Ibid.*, 128.

³⁶ Ingmar Kurg. “Vabakirikute oikumeenilised suhted” – Eesti oikumeenia lugu. Peatoimetaja Riho Altnurme. Tartu, Tallinn: Tartu Ülikool, Eesti Kirikute Nõukogu, 2009, 159.

³⁷ *Ibid.*, 65.

³⁸ Kurg, Vabakirikute oikumeenilised suhted, 175.

³⁹ *Ibid.*, 159–163.

II.EEKBL-i REAKTSIOON ÜHISKONNA VABANEMISELE JA TEGEVUS EESTI TAASISESEISVUMISEL

2.1 EEKBL JA VABANEV ÜHISKOND

1970–1980. aastatel hakkas vabakogudustes üha enam silma paistma sõjajärgne põlvkond, kes oli võimalust mööda jälginud Läänest tulevaid usuelu tuuli, ega osanud karta küüditamisi, arreteerimisi ja teisi füüsilist laadi repressioone. Inimesed olid leidlikud oma meelsust väljendama nii, et see ei läinud avaliku korruga vastuollu ja kirikud ning kogudused olid seda sorti meelsuse väljendamiseks väga heaks kohaks, sest ehkki neid jälgiti, olid need ometi riigivõimu silmis legaliseeritud organisatsioonid.

Juba 1980. aastate alguses oli märke usuelu elavnemisest, ent alates 1987. aastast lisandus sellele ühiskonna avanemise aegne uudishimu religiooni ja usukogukondade suhtes. Eestlased otsisid ja leidsid üha enam oma ajaloolist rahvuslikku identiteeti ning oma seost kirikuga tajuti rahvuskultuurilise traditsiooni osana. See religioosne elavnemine käis siiski ennekõike luteri kiriku kohta, mille liikmed liitusid rahvusliku ärkamisega kõige enam. See omakorda tingis luteri kiriku, aga ka teiste uskkondade väljumise sakraalhoonetest ja osalemise ühiskondlikes organisatsioonides ning ettevõtmistes.⁴⁰

1985. aasta esimesel EEKBL-i juhatuse koosoleku alguses tsiteeris vanempresbüter Robert Võsu evangelist Billy Grahamit, kes nimetas Eestis tegutsevat õigeusu ja luteri kirikut, aga ka baptiste ja metodiste usukandjateks, kelle põhieesmärgiks oli Eesti rahva usu juurde toomine.⁴¹

1980. aastate lõpus ühiskonnas maad võtnud uuendusmeeleolud tõid kõigepealt kaasa arutelud võimaliku uue religiooni puudutava seadusandluse üle. Religiooniteemad ja nende avalik arutamine tõstsid kirikute ja religiooni prestiiži ühiskonnas.⁴²

Omamoodi oluline roll oli EEKBL-il hiljem väga jõulise ja poliitilise korra vastu võidelnud ning praegugi väga aktiivse Elu Sõna koguduse tekke juures. Tallinnas Mere puiesteel adventkogudusega ruume jaganud metodisti koguduses toimunud usulise ärkamise puhul, mis hiljem sai omale nimeks Elu Sõna, polnud sugugi teisejärguline Tallinna Oleviste koguduse Effataa liikumise mõju. Kuigi Elu Sõna näol oli tegemist religioosse organisatsiooniga, tahtsid selle liikmed loobuda ka näiteks Nõukogude Liidu kodakondsusest ja soovisid ühena esimestest tuua avalikuse ette sinimustvalge rahvuslipu. Samuti koostati aega arvestades üsna skandaalne ja julge “Harta 87”, mis

---

⁴⁰ Rohtmets, Riik ja usulised ühendused, 176.

⁴¹ EEKBKLA, EEKBL-i juhatuse koosolekute protokollid 1981–1985. a, protokoll nr 108, 14.01.1985.

⁴² Ringo Ringvee. *Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, 35.

oli adresseeritud ENSV Ülemnõukogu presiidiumi esimehele Arnold Rüütlile, NLKP Keskkomitee peasekretärile Mihhail Gorbatšovile ja Ameerika Ühendriikide presidendile Ronald Reaganile⁴³

Väga palju mõjutasid tollast ühiskonda erinevad vestlusringid ja osadusõhtud, mis vabakogudustes aset leidsid. Koguduste juurde leidsid aina rohkem tee need, kes polnud eelnevalt perekondlike sidemete kaudu kogudusega seotud ja sageli polnud neil üldse mingit varasemat religiooniga kokkupuudet. Ühiskond oli religiooni suhtes äärmiselt avatud. Vabakirikute liikmeid ja pastoreid kutsuti rääkima koolidesse, lasteaedadesse, haiglatesse jne. Eduka suhtluse eelduseks oli vabakoguduste liikmete oskus rääkida lihtsalt ja arusaadavas keeles, kõnetades sellisel viisil kerge vaevaga auditooriumit. Ilmekaks näiteks vabakirikliku jumalasõna populaarsusest oli näiteks see, et aastatel 1988–1994 näitas EEKBL-i rändkino meeskond filmi “Jeesus” erinevatele auditooriumitele enam kui kaheksajal korral. Jutlustel ja kohtumistel inimestega kasutati kõige sagedamini mäejutlust ja Jeesuse elu ning tegevust kirjeldavaid lugusid. Huvi vabakirikute ja seal toimuva vastu oli suur. Võib isegi väita, et ühiskond oli diskussiooniks rohkem valmis kui kogudused ise. Vabakirikutelt oodati ka aktiivset sekkumist ühiskondlikesse protsessidesse ja päevakajalistesse teemadesse, millest nad siiski valdavalt loobusid. Valmisolekut ühiskondlikel teemadel diskussiooni pidamiseks nappis.

Mitmetele välistele ja koguduse elu puudutavatele muutustele vaadati aga soosivalt. Nii näiteks kadus murranguajal keelepruugist nõukogude aegne ametinimetuse presbüter, mis asendati pastoriga. Nii mõnigi vabakoguduse pastor võttis kasutusele vaimuliku krae, mis omakorda kõneles vaimuliku muutunud sotsiaalsest staatuses ja sellest, et vaimulikest olid saanud prestiižsed ühiskonna liikmed ning autoriteedid. Nii nagu luteri ja õigeusu kirikus, oli ka vabakoguduste pastorite seas neid, kes õnnistasid hooneid ja mälestuskive. Üheks väga oluliseks ja nähtavaks kokkupuutumise kohaks tolelaegse nn. tavainimese ja EEKBL-i koguduste vahel oli 1980. aastate lõpus Eestisse jõudnud humanitaarabi, mis saabus siia sageli just läbi vabakiriklike sidemete. Kuna abi saabus aina rohkem ja ka kohapealne nõudlus oli suur, siis EEKBL-i kogudused muutusid omamoodi humanitaarabi jagamise punktideks. Selline tegevus tekitas organisatsioonis mitmeid usulis-eetilisi küsimusi. Kas esimesena eelistada koguduseliikmeid või keskenduda abivajajatele väljaspool kogudust ja kuidas üldse eristada reaalseid abivajajaid nendest, kes seda nii palju ei vajanud?⁴⁴

Selliste humanitaarabikampaaniate abil jõudis koguduste juurde ajutiselt või jäävalt uusi inimesi ja valdavale osale oli see esmakordseks kokkupuuteks usueluga. Selline pooltahtlik või isegi kohati mitteteadlik misjon oli võrdlemisi edukas ja tõi suure hulga inimesi vähemalt tutvuma religiooni ning vabakirikliku tööga.⁴⁵

---

⁴³ Ringvee. *Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008*, 36.

⁴⁴ Pilli, *Usu värvid ja ja varjundid*, 142–144.

⁴⁵ Priit Rohtmets. *Eesti usuelu 100 aastat*. Tallinn: Post Factum, 2019, 156–157.

1987. aastal algas Eestis laulev revolutsioon. Inimeste romantiline vabadusihalus sai muusikalise ühtekuuluvuse kaudu uue impulsi ja väljundi. Kuna vabakirikutes tegeleti väga palju musitseerimisega, kujunes sellest üks vabakirikute ühendaja ühiskonnaga. Näiteks asutati 1988. aastal Haapsalus EEKBL-i kammerkoori Gloria, kui Haapsalu Muinsuskaitseelts tegi ettepaneku loodavale koorile esitada Haapsalu suurimas saalis Cyrillus Kreegi, Rudolf Tobiase ja teiste Haapsaluga seotud heliloojate vaimulikke laule. Varem poleks avalikkuses vaimuliku koorimuusika esitamine tulnud kõne allagi või oleksid sellele järgnenud sanktsioonid. Tähelepanuväärne on ka see, et repertuaar lubati esinejatel ise kokku panna.⁴⁶ Gloria teeb tähelepanuväärseks ka see, et sellest kujunes oikumeenilise taustaga kollektiiv ja repertuaari kuulusid põhiliselt Eesti heliloojate palad. Nelja aasta jooksul andis see koor üle saja kontserdi. Lisaks kodumaale käidi esinemas välismaal.⁴⁷

Olukorda 1980. aastate lõpul iseloomustab hästi viimase ENSV usuasjade voliniku Rein Ristlaane ettekanne, milles võeti kokku aastad 1988–1989. Volinik tõi oma aruandes välja arengud muusikalises tegevuses, kus riiklikud ja sekulaarsed organisatsioonid korraldasid kontserte kirikutes, samal ajal kui vaimuliku muusika kontserte korraldati väljaspool kirikuid ja palvemaju.⁴⁸

1990. aastal läbi viidud rahvusvahelise küsitluse järgi oli kirik parlamendi ja ajakirjanduse järel usaldatavuselt kolmas institutsioon Eestis.⁴⁹

2.2 ORGANISATSIOONI DÜNAAMIKA JA MUUDATUSED STRUKTUURIS

1985. aasta esimesel EEKBL-i juhatuses koosolekul teatas vanempresbüter Robert Võsu oma otsusest siirduda pensionile ja pakkus oma järglaseks Ülo Merilood. Samal koosolekul kinnitatigi Ülo Meriloo uueks vanempresbüteri kandidaadiks.⁵⁰ Meriloo heitis Robert Võsu lahkumiskõnes nalja, et talle oleks jäänud Võsust parem mälestus, kui Võsu poleks teda oma järglaseks esitanud.⁵¹ 23. veebruaril 1985. aastal toimunud evangeeliumi kristlaste-baptistide vabariiklikul konverentsil valiti Ülo Meriloo pea ühehäälselt uueks vanempresbüteriks. Tema abiks valis konverents Joosep Tammo. Samuti valiti 12 liikmest ja kolmest varuliikmest koosnev presbüterite nõukogu.⁵² Aja jooksul asendati *presbüterite nõukogu* sõnaga *juhatuse*, kuid sisu muutust nime muutus kaasa ei toonud. Pigem oli see seotud sõna *presbüter* igapäevasest keelepruugist kadumisega. Seda asendas ametinimetusega *pastor*. Juhtorgani peamiseks ülesandeks oli koordineerida koguduste igapäevast tööd, võtta vastu suuremaid organisatsioonilisi otsuseid, jälgida protokolliliste tegevuste korrektset täitmist kogudustes ja hinnata vaimulike tööd ning kinnitada või vabastada töötegijaid. Samuti lahendas juhatus kõik

⁴⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 138, 14.02.1988.

⁴⁷ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 135–136.

⁴⁸ Ringvee, Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008, 37.

⁴⁹ *Ibid.*, 43.

⁵⁰ EEKBKLA, EEKBL-i juhatuses koosolekute protokollid 1981–1985. a, protokoll nr 108, 14.01.1985.

⁵¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 110, 22.02.1985.

⁵² EEKBKLA, Protokoll. ENSV Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide vabariiklikust konverentsist, 23.02.1985.

vaidlusküsimused, mis ühel või teisel pool kogudustes päevakorrale kerkisid ning oli peamiseks kõneisikuks suhetes riigiga. Juhatuse liikmed olid omakorda seotud erinevate liidu komisjonide või töögruppidega ning nende töögruppide tegevusele andis hinnangu samuti EEKBL-i juhtorgan. Kohtuti regulaarselt igakuiselt, vaid suviti tehti kohtumistes paus, aga suvel toimunud käsitleti tagantjärele alati septembris toimunud juhatuse koosolekul.

Kuna organisatsioon oli 1980. aastate lõpus alles vabanemas repressiivse surutise alt ja tegi oma esimesi samme vabanevas ühiskonnas, siis oli kohati palju segadust ja omavahelist möödarääkimist erinevate organisatsioonisiseste protseduuride ja nende läbiviimise osas. Kogudused olid üle Eesti laiali, tuli keskenduda sellele, et kogudustes toimuvad valimised ja hääletamised toimuksid sarnase protokolliga järgi. Rohkelt oli igasugust organisatoorset ja bürookraatlikku segadust. Samuti oli palju arutelusid ja vaidlusi selle üle, kuidas ja mis alustel koostatakse erinevaid komisjone ning kes ja millistel alustel peaksid sinna kuuluma.

1985. aasta alguses käisid väga elavad arutelud, mitu inimest peaks kuuluma presbüterite nõukogusse ja mitmeks piirkonnaks tuleks Eesti jagada. Protseduuriliselt prooviti olukorda kontrolli all hoida sellega, et igal EEKBL-i koosolekul käsitleti kogudustes tõstatatud probleeme ja edasisi perspektiive igatüüpi omaette teemana. Seega võib väita, et antud oludes oli presbüterite nõukogu kõigega, mis organisatsioonis toimus, kursis ja vajadusel sekkus võimalikult operatiivselt. Juhatuse liikmed külastasid hädas olevaid kogudusi isiklikult ja seeläbi lahendati muresid ja konflikte kohapeal. Samuti kutsuti probleemseid koguduseliikmeid juhatuse koosolekutele, et neilt aru pärida. Kuigi info liikus paljuski posti teel, võib väita, et organisatsioonisisene infovahetus ja kontroll olid arvestades võimalusi päris heal tasemel ja kogudustel ning nende muredel ning rõõmul hoiti aktiivselt silm peal, vajadusel sekkuti.

1986. aasta alguses tundis EEKBL-i keskorgan muret ennekõike liikmeskonna vananemise pärast. 1985. aastal ristiti 132 ja suri 258 inimest. Esimese jaanuari seisuga oli EEKBL-i koguduste nimekirjades 6247 liiget. Liikmete arv oli vähenenud 99 inimese võrra, mis omakorda moodustas 1,5% liikmeskonnast. Sama tendents jätkus ka järgmisel aastal. 1986. aastal ristiti 168 ja suri 253 inimest. 1987. aasta esimese jaanuari seisuga oli koguduste nimekirjas 6121 liiget. Liikmete arv vähenes 1986. aastal 126 inimese võrra. Ristitutest kuulusid vanusegruppi 18–25 aastat 101 inimest, mis tegi 60% kõikidest ristitutest.⁵³ Liikmete vananemine ja arvu vähenemine mõjus eriti murettekitavalt ka seetõttu, et saanud statistiliste andmete järgi oli EKBÜN-i liikmete arv üleliiduliselt kasvutendentsis.⁵⁴ Sellele vaatamata jätkus Eestis sama tendents ka järgmisel aastal.

---

⁵³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 128, 12.01.1987.

⁵⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 138, 14.02.1988.

1988 aastal ristiti 147 ja suri 215 inimest. 1. jaanuari 1989 seisuga oli nimekirjas 5891 liiget. Ristitute kuulus vanusegruppi 18–25-aastat 82 inimest.⁵⁵

Väga hästi kirjeldab koguduste olukorda kaheksakümnendate lõpus Peeter Roosimaa kokkuvõtlik artikkel ajakirjas Teekäija, kus ta analüüsib oma Rakveres tehtud tööd koguduse vanemana. Oma artiklis nimetab ta suurimaks probleemiks sisemist segadust, kuna vastu tuli võtta otsus, millisele koguduse grupile kõige rohkem keskenduda. Kas teha tööd vananevate liikmetega, kes ise olid juba palju panustanud ja kindlasti ka suuremat tähelepanu väärisid, või keskenduda laste- ja noortetööle, mille tulemus hakkab paistma alles pika aja pärast?⁵⁶ Sarnase peataoleku käes vaevlesid paljud EEKBL-i kogudused ning seetõttu oldigi olukorras, kus koguduste liikmeskonnad vananesid kiiremini, kui uus põlvkond peale kasvas. Nõukogude aja religioonipoliitika oli jätnud oma sügava jälje.

Organisatsioonisiselt oli kõige rohkem probleeme venekeelsete kogudustega Ida- ja Kagu-Eestis, alustades suhetest koguduseliikmete vahel ning lõpetades võimuvõitlusega juhtivate rollide pärast. Probleemsetena paistsid silma Narva, Kiviõli ja Valga vene kogudused. Neist kogudustest kostus mõnikord kriitikat ka EEKBL-i juhtorganite suunas, kuna tunti, et sealt ei saada piisavat tuge ja tähelepanu.

12. novembril 1988 toimus Vene regiooni nõupidamine Tallinna Kalju koguduses, kus esitati EEKBL-i juhtorganitele soov ise oma tööd koordineerida. EEKBL-i juhatus arutas asja ja otsustas nende soovidele võimaluste piires vastu tulla.⁵⁷ Vene regioon sai õiguse moodustada oma nõukogu. Otsustati, et probleemide ja küsimuste puhul pöördutakse edaspidi otse oma juhi Nikolai Orehhovi poole ja vanempresbüteriit tülitatakse vaid siis, kui nende juht ei ole võimeline probleemi lahendama.⁵⁸ 8. septembril 1989 toimunud järjekordsest nõupidamisest ei saanud vanempresbüteriit Ülo Meriloo ega tema asetäitja Joosep Tammo lähetuse tõttu osa võtta, ja et sellest tulenev solvumine oli sedavõrd ränk, süvenes soov iseseisvuda. Nõupidamisel valiti ja kinnitati Vene regiooni vanempresbüteriiks Nikolai Orehhov.⁵⁹

Ühiskonna vabanemise aastatel lödvenes järk-järgult EEKBL-i side Moskvas asuva üleliidulise nõukoguga. Esimesed märgid soovist vähem Moskvast sõltuda ilmnesisid juba 1987. aastal, kui presbüteriite nõukogu koosolekul võttis sõna Jüri Nõlvak, kes tegi ettepaneku, et kaalumisele võetaks idee suurendada sõltumatust EKBÜN-st.⁶⁰ See kulmineerus 1989. aasta esimesel presbüteriite nõukogu koosolekul tehtud ettepanekuga luua iseseisev koguduste liit. Põhjustena toodi välja, et EKBÜN ei arvesta piisavalt Eesti töö vajadustega ning EKBÜN on enda kätte koondanud liiga palju

⁵⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 147, 16.01.1989.

⁵⁶ Peeter Roosimaa. „Mõtteid koguduse vanema tööst.“ Teekäija nr. 3, Tallinn 1990.

⁵⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 136, 12.12.1987.

⁵⁸ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 144, 14.10.1988.

⁵⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 153, 18.09.1989.

⁶⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 136, 12.12.1987.

võimu.⁶¹ Seda süvendas veendumus, et Moskva oli võtnud seisukoha, et Eestis tehakse tööd niikuinii iseseisvalt. Peale iseseisvumisetpaneku ettelugemist otsustati luua komisjon, mis pidi hakkama arutama kõiki iseseisvumisega seotud mõtteid ja küsimusi.⁶² Kohe väljendati ka seisukohta, et loodava liidu nimi peab kindlasti väljendama tegelikku liikmete koosseisu.⁶³ Just see otsus peegeldub ka pärast iseseisvumist võetud uues nimekujus. Loodava liidu põhikirja projekti koostas Elmar Lepik.⁶⁴ Põhikirja projekt saadeti kõikidesse kogudustesse, sooviga saada tagasisidet ja ettepanekuid.⁶⁵ Rohkem välja toodud ja toetust saanud ettepanekud lisati põhikirja projekti.⁶⁶

9. detsembril 1989 EEKBL iseseisvus, kui organisatsiooni põhikiri kinnitati vabariiklikul konverentsil. Konverents oli esinduslik, sellel osales 203 delegaati 82 kogudusest. Üritusel peetud kõnes nimetas Joosep Tammo kolme peamist argumenti, miks EEKBL peaks iseseisvuma: Eesti kogudused olid juba ajalooliselt iseseisvad, poliitiline areng nõudis Eesti valitsusele otsest suhtluspartnerit ilma Moskva vahendusega ja iseseisev koguduste liit oleks loonud uue, kuid vajaliku pretsedendi ka üleliidulise vendluse jaoks. EEKBKL kuulutati iseseisvunuks peale hääletust, kui oma poolthääle andis 201 delegaati ning vastu ning erapooletuid hääli ei olnud. Uuena soovis liiduga ühineda Sillamäe Kristlik Kogudus.⁶⁷ Iseseisvunud organisatsiooni kuulus koheselt 80 kogudust 5793 liikmega.⁶⁸

Alates esimesest presbüteriite juhatuse koosolekust 1990. aastal on ka ametlikes dokumentides valdavalt kasutusel uus nimi – Eesti Evangeeliumi Kristlaste Baptistide koguduste Liit, kuhu oli varasemaga võrreldes lisatud täpsustav sõna *koguduste*. Samas oli vähemalt esialgu ja mõningatel juhtudel ka hilisemalt kasutuses ka harjumuspäraseks saanud vana nime versioon.⁶⁹

Koosoleku järel saatis EEKBKL organisatsiooni põhikirja registreerimistaotluse peaminister Indrek Toomele ja usuaasjade volinikule Rein Ristlaanele. Samuti esines Elmar Lepik teatega iseseisva Eesti Evangeeliumi Kristlaste Baptistide koguduste Liidu moodustamisest EKBÜN-i pleenumil.⁷⁰ 21. veebruaril 1990 andis Ristlaan kirjalikult teada, et EEKBKL on ametlikult registreeritud.⁷¹

Kui selline iseseisvumine Moskvast keskorganisatsioonist oleks loogiliselt võttes pidanud kaasa tooma jõumeetoditel moodustatud EEKBL-i lagunemise tagasi algosadeks, siis üllataval

---

⁶¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 147, 16.01.1989.

⁶² EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 151, 16.05.1989.

⁶³ Just tänu organisatsiooni täpse nime formuleerimise soovile muutus iseseisvudes EEKBL-i nimi Eesti Evangeelsete Kristlaste Baptistide Koguduse Liiduks ehk EEKBKL–ks ja peale 1989 aasta vabariikliku konverentsi kasutame uut lühendit. Autori märkus.

⁶⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 152, 12.06.1989.

⁶⁵ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1989.” ..... kogudusele”, 19.10.1989.

⁶⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 153, 18.09.1989. ja nr 155, 13.11.1989.

⁶⁷ Evald Timmas. „Eesti Evangeeliumi Kristlaste–Baptistide Koguduste Liidu asutav konverents.“ Teekäija nr.4, Tallinn 1990

⁶⁸ „Eesti EKB Liit -Liidu kujunemise lugu“ – Eesti EKB Koguduste Liit, Liidu kujunemise lugu, www.ekkslesia.ee

⁶⁹ Autori täpsustus segaduste vältimiseks nimelühendiga.

⁷⁰ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 1, 08.01.1990.

⁷¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 3, 12.03.1990.

kombel oli ühine koostöö ja võitlus ellujäämise nimel aastate jooksul EEKBKL-i liikmeid liitnud ja organisatsiooni tugevdanud. Seetõttu näis koostöö jätkamine loomulikuna. Sama nime ja peaaegu sama liikmeskonnaga tegutsetakse siiani, ühendades erinevaid usulisi tõekspidamisi, traditsioone ning praktikaid.⁷² Seda siiski mõne erandiga. Nii näiteks astus 1993. aastal liidust välja Tallinna nelipühi kogudus Eelim, kes taastas enda ennesõjaaegse staatuse.⁷³

1990. aastal alustati tööd koguduste põhikirjade koostamiseks, et jõuda paika pandud daatumiks 1. juulil 1991 kõik kogudused registreeritud. Sel moel said kogudused omale juriidilise isiku õigused. See omakorda oli tähtis põhjusel, et varade tagastamist said nõuda ainult juriidiliste õigustega organisatsioonid.⁷⁴

1990. aastal pöördus tõusule ka ristitute arv. Aasta jooksul ristiti 450 inimest, mis oli sõjajärgsete aastate suurim number. Liikmete arv oli kasvutendentsis, tõustes aasta jooksul 130 võrra, kuid ei ületanud veel 6000 liiget.⁷⁵ Seoses ühiskonna avanemisega ja väliskontaktide tihenemisega, olid tekkinud mitmed tööjõualased probleemid. Tuli palgata näiteks tolliküsimuste ja välispasside vormistamiseks vajalikku tööjõudu.⁷⁶

Uus aeg avas Eesti usumaastiku ka uutele tuultele. Nii näiteks kujunes EEKBKL-i jaoks 1991. aasta üheks suuremaks murekohaks inimeste kogudustest lahkumine ja liitumine Elu Sõna grupiga. Paides ja Kuressaares moodustasid lahkunud uusi kogudusi ja usurühmasid.⁷⁷ Kuressaares lahku löönud liikmed löid uue Kuressaare Kristliku Ühenduse ja hakkasid oma töös ühisosa otsima metodistidega. Muret tekitav oli seegi, et loodud kogudusel oli kõige suurem mõju noortele.⁷⁸

Selles kontekstis tuleb mõista ka 1991. aasta lõpul toimunud aastakonverentsil, kus osales 100 inimest 51 kogudusest, välja käidud ettepanekuid, mis puudutasid otseselt EEKBKL-i tulevikku. Aastakonverentsil kõlasid seisukohad, et eriti seoses uute õpetuste ilmumisega on vaja üle vaadata ja vajadusel muuta EEKBKL-i vaimulikud põhimõtted. Suurem osa osalejatest nõustus küll liidu säilimisega, kuid oli ka neid, kes arvasid, et tuleks luua uus ühendus, mis omaette alaliitutena seoks baptistid, nelipühilased ja vabakogudused. Samuti tuli ettepanek muuta liidu nime suupärasemaks. Pakuti välja Vabakoguduste Liitu, Eesti Evangeelsete Vabakoguduste Liitu, Eesti Vabakirikute Liitu, Eesti Baptistide Liitu ja Eesti Baptistide Vabakoguduste Liitu. Kõigist ettepanekutest võeti tõsiselt menetlusse põhikirja puudutav ettepanek, kuna iseseisvuse taastanud Eesti Vabariigi olud tingisid senise põhikirja paljude punktide muutmise vajaduse.⁷⁹

⁷² Ringvee, Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008, 64.

⁷³ Pilli, Vabakirikud, 297.

⁷⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 7, 17.09.1990.

⁷⁵ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 11, 14.01.1991.

⁷⁶ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 13, 11.03.1991.

⁷⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 13, 11.03.1991.

⁷⁸ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 14, 15.04.1991.

⁷⁹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll Eesti Evangeeliumi Kristlaste–Baptistide koguduste liidu aastakonverentsilt, 23.11.1991

Kui rääkida organisatsioonilistest muutustest, siis tuleb kindlasti peatuda eraldi nelipühilastel, kes 1945. aastal olid samuti liidetud EEKBL-iga, aga kes 1980. aastatel hakkasid taas avastama ja otsima oma ajaloolist identiteeti. 1989. aastal organiseerusid Pärnu ja Sindi nelipühilased pastor Heino Veensalu juhtimisel end Eesti Evangeelseks Nelipühi Kirikuks, mis 1991. aastal sai nimeks Eesti Nelipühi Kirik. Kiriku tegevus häabus aga 1992. aasta paiku ja pärast pastor Veensalu surma 1993. aastal kirikut enam arvele ei võetud. Selle asemel hakkasid nelipühi kiriku karismaatilist vaimulaadi juurutama väliseesti pastorid Allan Laur, Märt Vähi ja Harry Leesment.⁸⁰ Nende hinnangul olid Eesti vaimulikud ja organisatsioonid paigalseisus ning vaimulikuks ärkamiseks vajab Eesti uut usuliikumist ja kogudust.⁸¹

Eestisse jõudnuna hakkasid Laur, Vähi ja Leesment korraldama piiblikursusi ja äratuskoosolekuid, mis andsid tõe uue nelipühi kiriku loomiseks. See oli küll uue organisatsiooni loomine, aga vaimulaadilt toetus see varasemale nelipühi liikumise teoloogiale ja usupraktikale.⁸² 1991. aastal löid nelipühi pastorid Eesti Kristliku Kiriku, mis mõne aasta pärast teiste kirikute ja riigi survele registreeriti Eesti Kristliku Nelipühi Kirikuna. Eesti Kristlik Kirik sattus vastuollu ka Eesti Kirikute Nõukoguga, kusjuures eriti teravaks eskaleerus konflikt siis, kui Märt Vähi käis õnnistamas lauluväljakul toimunud suurüritust Vabaduse laul. Selle teo mõistis Eesti Kirikute Nõukogu iseäranis jõuliselt hukka, kuna Eesti Kristliku Kirikut ei peetud tõsiseltvõetavaks usuliseks organisatsiooniks ja vastumeelne oli EKN-i jaoks ka organisatsiooni nimi, mis jättis mulje, nagu teisi kristlikke kirikuid Eestis ei eksisteeriks. EEKBKL siiski kaitses Eesti Kristliku Kirikut, seades vastutuse ennekõike Vabaduse laulu ja selle korraldajate õlgadele. Samal ajal oldi päri, et organisatsiooni nime suhtes tuleb midagi ette võtta, kuna see on liialt üldistav.⁸³

2.3 SUHTED RIIGIGA

1985. aastal toimisid EEKBL-i suhted riigiga aastakümnete jooksul sisse töötud moel. EEKBL teadis, kust lähivad piirid, millest üle poleks organisatsioonile kasulik astuda ja vastutasuks ilmutas ka riik, ennekõike usuasjade voliniku näol, teatud heatahtlikust ja võimaluste kohast vastutulekut. Näiteks arutati 1985. aasta esimesel presbüterite koosolekul Ridala palvela valminud eskiisprojekti ja luba Palivere palvela rajamiseks.⁸⁴ Selle valmimisse suhtuti täie tõsidusega ja ehitusega seotud arenguid käsitleti pea igal presbüterite nõukogu koosolekul kuni palvela lõpliku valmimiseni. 1987. aastal oli presbüterite nõukogu koosolekul arutlusel teema, kas peaks soodsamat ühiskondlikku õhkkonda ära kasutama ja esitama avalduse Viljandi ning Suigu palvelate

⁸⁰ Ringvee, Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008, 68.

⁸¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 7, 17.09.1990.

⁸² Pilli, Vabakirikud, 298.

⁸³ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 17, 16.09.1991.

⁸⁴ EEKBKLA, EEKBL-i juhatuse koosolekute protokollid 1981–1985. a, protokoll nr 108, 14.01.1985.

tagasisaamiseks.⁸⁵ Võimude järeleandmisele viitab ka asjaolu, et alates 1985. aasta jaanuarist langetati palvelates kasutatava elektrienergia hinda.⁸⁶ 1988. aastal kutsuti Haapsalu presbüter Jüri Nõlvak rajooni täitevkomiteesse, kus toimunud vestluse tulemusena lubati registreerida Ridala palvela ja ühtlasi lubati vähendada kirikute hoonestusmaksu.⁸⁷ Samal ajal kohtab presbüterite nõukogu protokollides viiteid selle kohta, kuidas riigiga suhete hulka kuulus EEKBL-i nimel tundmatu sõduri hauale pärja asetamine.⁸⁸

Liidu juhtimist ja tegevuse koordineerimist raskendasid nõukogude ajal erinevad piirangud. Üheks logistiliseks tõkkeks osutus näiteks asjaolu, et paljud kogudused, mida oli vaja eri põhjustel külastada, asusid keelutsoonides, kuhu reisimiseks oli vaja ametlikku luba. Nii tuligi liidu juhtidel personaalselt igal aastal taotleda luba, et külastada Hiiumaal asuvat 14 kogudust, Kingisepa rajooni 12 kogudust, Haapsalu rajooni 3 kogudust ja Harju rajooni 4 kogudust.⁸⁹

Samuti tuli load saada igasuguse tehnika omandamiseks ja ka selle ülespanemiseks ning kasutamiseks. Kuna väga tähtis roll vaimulikus töös oli trükimaterjalil, mida koguduste jaoks oli vaja paljundada, siis oluline oli olla hästi varustatud igasuguse paljundustehnikaga, mida siia murranguaastatel saabuma hakkas. Varem polnud paljundamine ega pisitrükiste välja andmine muidugi üksikute eranditega üldse võimalik. Tehnika kättesaamiseks pidi järjekordselt taotlema erinevaid lubasid. Loal pidi olema kirjeldatud, mis teid pidi mingi konkreetne paljundusmasin Eestisse jõuab. Kirjas pidi olema masina täpne mudel ja selle tehnilised andmed. Nimeliselt pidi olema välja toodud inimesed, kes tehnika Eestisse toimetavad ja samuti isikud, kes selle siin vastu võtavad.⁹⁰ Kasutamistaotluses tuli täpselt kirja panna kõik materjalid, mida konkreetse aparaadiga paljundama hakati ja samuti olid erinõuded ruumile, kus paljundustehnika asetseb.⁹¹ Masina kasutulevõtmiseks pidi omapoolse inspektsiooni ruumides teostama ja loa andma Tuletõrje Valitsuse kontroll, kellele tuli eelnevalt vastavasisuline avaldus saata.⁹² Sellisel teel jõudis 1985. aastal Soomest Tallinnasse paljundusmasin Superfax 1000. Ametlik luba selle kasutamiseks saabus alles oktoobris 1986.⁹³

---

⁸⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 133, 14.09.1987.

⁸⁶ EEKBKLA, Protokoll. ENSV Evangeeliumi Kristlaste–Baptistide vabariiklikust konverentsist, 23.02.1985.

⁸⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 143, 12.09.1988.

⁸⁸ EEKBKLA, EEKBL-i juhatuse koosolekute protokollid 1981–1985. a, protokoll nr 112, 13.05.1985. ja protokoll nr 132, 11.05.1987.

⁸⁹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1981–1985. Pärnu linna RJN Täitevkomitee Siseasjade Osakonna Pressilaua Ülemale, 07.1985.

⁹⁰ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1981–1985. NSVL MN juures asuva Usuasjade Nõukogu Volinikule ENSV–s, 14.07.1985.

⁹¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1986–1987. ENSV. Siseministeeriumile. Ärakiri: NSVL MN juures asuva Usuasjade Nõukogu Volinikule ENSV–s, 14.04.1986.

⁹² EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1986–1987. ENSV SM Tuletõrje Valitsusele, 12.08.1986.

⁹³ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1986–1987. ENSV SM Tallinna Lenini Rajooni RSN TK SO ametkonnaväline valveosakond, 05.01.1987 ja akt, 20.10.1986.

Ülaltoodud kaks näidet ilmestavat usuelule seatud spetsiifiliste piirangute kõrval seda bürokraatliku kadalippu, mis tuli läbida, et liidul oleks võimalik teha oma igapäevast tööd. Kuigi olukord oli leebumas, oli käske, keelde ja erinevaid lubasid praktiliselt igas valdkonnas, kus EEKBL 1980. aastatel tegutses.

Muutuste ajal lisandus neile üha süvenev kaupade ja toiduainete defitsiit. Nii näiteks taotles EEKBL 1988. aastal usuasjade volinikult luba 10 kg lisasuhkrutalongide saamiseks, et võõrustada väliskülalisi ja pidada igakuiseid presbüterite nõukogu koosolekuid.⁹⁴

Samal ajal olid kõik piirangud leevenemas. Nii näiteks sedastas usuasjade volinik Rein Ristlaan ühes oma 1980. aastate teise poole ettekandes, et tegevus Eesti usumaastikul on muutunud oluliselt vilkamaks: lubatud on vaimuliku kirjanduse sissevedu ja seda antakse vabalt ning tagajärgi kartmata välja. Usutegelased esinevad vabalt pea kõigis massiteabevahendites, kavas on tühistada usuorganisatsioonide ja tegelaste repressiivne maksustamine ja astuda samme, et vaimulikele oleks tagatud sotsiaalkindlustus nagu teistele kodanikele. Usuorganisatsioonid olid saanud loa arendada välissuhteid ja esimene jõulupüha oli kuulutatud töövabaks päevaks.⁹⁵

Ka kohalikud võimud suhtusid usuelu avalikkuse ette jõudmisesse üha heatahtlikumalt. Nii näiteks aitas Tallinna kohalik võim Venemaa ristiusustamise 1000 aastapäevaks pühendatud jumalateenistuse läbiviimisel, mis toimus Tallinna linnahallis 24. juulil 1988. Massiürituseks kujunenud teenistusele tuli inimesi kohale üle kogu Nõukogude Liidu, nii et kokku võttis teenistusest osa üle 7000 inimese. Kuna üritus oli venekeelne, siis kutsuti EEKBL-i poolt Arpad Arder pidama eestikeelset kõnet. Tema kõne teemaks oli “Mida 1000-aastane Vene Õigeusu Kirik on andnud eesti rahvale?”. Oma kõnes mainis ta nii Konstantin Pätsi kui ka Jaan Poskat. Üritusel laulis Tõnis Mägi. Toimus ka eestpalve, aga kuna seda polnud esialgses kavas, tuli selle pärast hiljem võimudele aru anda.⁹⁶

Kontaktid usuasjade voliniku ja teiste ametkondadega 1980. aastate lõpus tihenesid, kusjuures voliniku jaoks muutus üha olulisemaks kuulata, mida nii EEKBL kui ka teised usuliikumised usuelu reformimisest ja uutest usuliikumistest arvavad. Nii näiteks saatis usuasjade voliniku asetäitja järelepärimise, milline on presbüterite nõukogu seisukoht Elu Sõna liikumise suhtes. Omavahelise arutelu järel sõnastati seisukoht, et Elu Sõna ei austa piisavalt piibli õpetust ja nende tegevus on liiga poliitiline, nii et EEKBL ja selle juhtorgan nende tegevust ei poolda.⁹⁷

1988. aasta märtsis käis ametiühingute kesknõukogu instruktor kohtumas presbüterite nõukogu liikmetega. Peamiseks teemaks oli seadusandlus, ehk küsimus, miks maksustas riik kõrgema

---

⁹⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1988. Taotlus NSVL MN Usuasjade Volinikule ENSV-s, 30.11.1988.

⁹⁵ Ringvee, Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008, 37–38.

⁹⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 143, 12.09.1988.

⁹⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 135, 09.11.1987.

tulumaksuga neid, kes põhitöö kõrvalt olid kohakaasluse alusel tegevad usuühingutes.⁹⁸ 1989. aastal senine kord muutus ja volinikult saabunud teate kohaselt otsustati usuorganisatsioonist tulu saavate isikute sotsiaalkindlustuse maksu vähendada.⁹⁹

1988. aasta viimasele presbüterite koosolekule saabus volinik Rein Ristlaan isiklikult, et kohtuda koguduste juhtidega. Vestluse peamisteks teemadeks olid usualane seadusandlus ja vabakoguduste probleemid. Ristlaanele esitati terve nimekiri teemasid, mis vajasisid lahendust: Kärddlas oli kogudust trahvitud, Viljandis sooviti tagasi ära võetud palvelat, usklitele lastele sooviti koolis ideoloogilist kaitset ning et õpikute sisu oli ateistlik, avaldati soovi, et koolides tuleks sisse viia usundiloo kursused. Ristlaan andis omalt poolt edasi võimude poolsed seisukohad: kogudused saavad loa asutada oma raamatukogu, kirikutel on õigus organiseerida laste usulist õpetamist koguduste juures, usuühingutel on õigus välja anda oma infolehte. Samuti pidavat puuduma igasugused juriidilised takistused piiblikursuste läbiviimiseks koguduste juures.¹⁰⁰

6. veebruaril 1989 kohtusid EEKBL-i esindajad vabakoguduste delegatsiooni koosseisus (metodistide ja adventistide juhid) EKP Keskkomitee I sekretäri Vaino Väljasega. Peasekretär avaldas baptistidele tehtud töö eest kiitust ja tänas kogudusi Nicaraguale ja Armeeniale osutatud abi ja annetuste eest. Väljasele kingiti piibel ja kammerkoor Gloria lauludega helilint.¹⁰¹ Samuti käis Ülo Meriloo Eesti Kirikute Nõukogu delegatsiooni liikmena kohtumas peaminister Indrek Toomega ja esines kohtumisel ettepanekuga vaimuliku raadioprogrammi asutamisest, mis sisaldaks hommikupalveid ning jumalateenistuste ülekandeid pühapäeva hommikuti ja pühade ajal.¹⁰²

1989. aasta veebruaris saabus kirjalik järelepärimine usuasjade volinikult, milles paluti informatsiooni EEKBL-i juhtivate töötajate ja nende perede kohta, kes langesid 1940.–1950. aastatel repressioonide ohvriks. Samuti paluti koostada kõigi represseeritud vaimulike koondnimekiri. Kogutavat infot oli vaja, et alustada kõigi kannatanute moraalsete ja materiaalsete kahjude korvamist riiklike organite poolt.¹⁰³ 16. mail 1990. aastal võttis ülemnõukogu vastu seaduse, milles kinnitati, et Eesti valitsegu usuvabadus. Juba järgmisel päeval korraldati ümarlaud riigi ja kiriku esindajatele, mille peamiseks teemaks oli riigi ja kiriku võimalikud koostöövaldkonnad ja selle koostöö elluviimine.¹⁰⁴ 1. oktoobril 1990 võeti Nõukogude Liidus vastu uus ususeadus, kus oli arvesse võetud mitu EEKBKL-i ettepanekut ja need olid ka uude seadusesse erinevatel kujudel sisse kirjutatud.¹⁰⁵ Samuti saabus samal aastal teade rahandusministeeriumist, mis sisaldas infot rahalise kompensatsiooni kohta isiklike autode kasutamise korral, kui täidetakse riiklike ülesandeid. Selline

⁹⁸ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 138, 14.02.1988.

⁹⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 152, 12.06.1989.

¹⁰⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 146, 09.12.1988.

¹⁰¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 148, 13.02.1989.

¹⁰² EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 151, 16.05.1989.

¹⁰³ EEKBKLA, Kirjavahetus Usuasjade Nõukogu Volinikuga 1966–1990, 14.02.1989.

¹⁰⁴ Ringvee, Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008, 40.

¹⁰⁵ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 7, 17.09.1990.

hüvitis laienes ka koguduste vaimulikele töötajatele ning samuti sai teatavaks, et alates 1. juulist 1990 saab esitada taotlusi hoonete tagastamiseks ja kuna EEKBKL oli kaotanud repressioonide tõttu 22 palvelat, siis loomulikult otsustati võimalust koguduste hoonete tagasisaamiseks ära kasutada¹⁰⁶

1990. aastal saatis riigiminister Raivo Vare EEKBKL-i juhatusele kirja, kus küsis arvamust usuasjade voliniku aparaadi asemel asutatava usuameti ja selle vajalikkuse kohta. Presbüterite nõukogu koosolekul arutati teemat ja jõuti järeldusele, et usuamet ei ole vajalik. Piisavat ühest nõunikust valitsuse juures, kes võiks olla küll kristlane, aga kindlasti mitte mõne suurkiriku esindaja, et oleks tagatud kõikide konfessioonide võrdne esindatus.¹⁰⁷ Hilisemas kirjas ENSV valitsusele otsustati senist seisukohta riikliku usuameti kohta revideerida ja riigi ning kiriku vaheliste küsimuste lahendajana nõustuti siiski konfessioonide välise riiklikku usuameti asutamisega, mille funktsioonidena mainiti kirikute ja usuorganisatsioonide põhikirjade registreerimist, kirikute ja usuorganisatsioonide statistika pidamist, kirikute ja usuorganisatsioonide seadusliku õiguse kaitse tagamist ja koostöö abistamist teiste ametkondadega kodu- ja välismaal.¹⁰⁸ Ühtlasi otsustas EEKBKL-i juhatuse otsustas saata Ülemnõukogu Presiidiumile kirja, kus väljendati EEKBKL-i seisukohta, et riigikiriku loomine on väga ebademokraatlik ja üleminekuajal on neutraalne usuamet vajalik.¹⁰⁹ See seisukoht oli seotud kartusega, et luteri kirik tüürib tasapisi riigikiriku suunas ja teistele uskkondadele poleks riigikiriku privileegid laienenud.

1990. aasta oktoobris andis Rein Ristlaane teada kiri, et alates 10. oktoobrist 1990 kaotatakse Usuasjade Voliniku institutsioon ja kogu asjaajamine on antakse alates 1. novembrist 1990 üle Eesti Vabariigi Kultuuriministeriumile.¹¹⁰ Seal hakkas usuasjadega tegelema senine kultuuriministeriumi kirjandusosakonna juhataja Andra Veidemann. Sinna kavandati ka konfessioonide nõukogu.

EEKBKL tundis asjade sellise arengu üle muret, kuna neutraalse usuameti asemel uue lahenduse leidmisega kardeti ohtu sattuvat konfessioonide võrdne kohtlemine. Seetõttu pöörduti valitsusringkondade poole, väljendamaks seisukohta, et kultuuriministeriumi juurde moodustud konfessioonide nõukogu tööle hakkamine ei ole hea idee, kuna erinevate usuliste põhimõtetega inimesed ei saa vastu võtta ühiseid otsuseid. Omalpoolt tehti ettepanek luua pigem konfessioonide esindajatest koosnev ekspertnõukogu, mis töötaks riigikantselei juures ja arvestaks ekspertide nõuannetega, aga otsused võtaks vastu siiski iseseisvalt ja neutraalselt. Jõuliselt oldi vastu sellele, et usuasjadega tegeletakse kultuuriministeriumis ja kunstlikult otsitakse usuasjade juures kultuurilist külge, sobitamaks usuteemasid kultuuriministeriumi haldusalasse. Samuti tundis EEKBKL puudust

¹⁰⁶ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 3, 12.03.1990.

¹⁰⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 2, 10.02.1990.

¹⁰⁸ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1990. EKB koguduste Liidu seisukoht Riiklikust usuametist, 09.04.1990.

¹⁰⁹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 4, 09.04.1990.

¹¹⁰ EEKBKLA, Kirjavahetus Usuasjade Nõukogu Volinikuga 1966–1990. Teade Usuasjade Nõukogu likvideerimisest, 10.10.1990.

riigiministri juures asuvast usuasjade sekretariaadist, kes oleks tegelema statistika ja välissuhetega.¹¹¹

Nii palju oli EEKBKL-i kriitikast kasu, et 17. oktoobril 1990 toimunud konfessioonide nõukogu koosolekul nimetati see ümber konsultatiivnõukoguks, ent nõukogu jätkas järgmistel aastatel siiski tööd.¹¹² Ka usuasjadega tegelemine jäi esialgu kultuuriministeeriumi pädevusse. Erinevalt luteri kirikust ei olnud EEKBKL selliste asjade käiguga rahul. Kardeti stagnatsioonija naasmist uue suhtumise kaudu, et usk hakkab tähelepanu saama vaid oma kultuuriliste väljundite tõttu ja religioon kui maailmavaade ning elamise viis jääb tahaplaanile. Kriitiliselt suhtuti ka vast loodud konsultatiivnõukogusse ja kindlalt seisti viimase soovi vastu välja töötada ja anda normatiivakte. EEKBKL oli seisukohal, et selline nõukogu ei tohiks mingeid määrusi välja anda, kuna selle tulemusena võib puhkeda konfessioonide vaheline võitlus. Nõukogu pidi olema ainult vaatlaja ja nõuandja.¹¹³

16. septembril 1991. aastal toimunud EEKBKL-i juhatuse koosolek algas liidu juhi Ülo Meriloo sõnavõtuga, kus ta kirjeldas augustis aset leidnud Eesti iseseisvuse taastamist: “Oleme esimesel juhatuse koosolekul iseseisvas Eestis, mis on nii ootamatu ja harjumatu. Kuid peame tõdema, et iseseisvus ei muuda Jumala plaane, ei pikenda Issanda päeva saabumist.”¹¹⁴

Vabas riigis jätkati kiriku ja riigi suhete paika panemist. 1991. aasta lõpus saatis Eesti Kirikute Nõukogu EEKBKL-le seisukoha võtmiseks ja arvamuse avaldamiseks “Kirikute seaduseelnõu”, mis pälvis EEKBKL-i poolt võrdlemisi teravat kriitikat: see oli liiga suurel määral mõjutatud luterlikest ning ilmalikest vaadetest ning seetõttu ei saanud sellega nõustuda. Samuti oli EEKBKL-i jaoks häiriv, et eelnõu arutamisse polnud kaasatud EEKBKL-i esindajaid. Selle kohta saadeti Eesti Kirikute Nõukogule ka vastus, kus avaldati omapoolset nõrdimust.¹¹⁵

2.4 OSALEMINE ÜHISKONDLIKES ORGANISATSIOONIDES

Kuigi sotsiaalselt olid vabakirikud väga aktiivsed, jääd poliitilises tegevuses Eesti iseseisvuse taastamisperioodil tagasihoidlikuks. Vabakirikud ei osalenud ei loodavate erakondade ega ühiskondlike organisatsioonide töös. Erinevalt luteri kirikust ei esinetud ka poliitiliste seisukohtadega. Distanti hoidmise põhjuseid oli ilmselt mitmeid: esiteks nõukogude aja mõju, mil vabakirikud ja selle liikmed olid kogenud repressioone, ega kiirustanud seetõttu päevapoliitikas ja ühiskondlikes organisatsioonides kaasa lööma. Ent sama oluline on mees pidada, et kui välja

¹¹¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 8, 15.10.1990; Kirjavahetus 1990. Eesti Vabariigi valitsuse esimehele hr. E. Savisaarele. Ärakiri Eesti Vabariigi Kultuuri ministrile hr. L. Sumerale, 17.10.1990.

¹¹² EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 9, 12.11.1990.

¹¹³ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 13, 11.03.1991.

¹¹⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 17, 16.0.1991.

¹¹⁵ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 20, 09.12.1991.

arvatama mõned erandid, siis oli nende osalemine avalikus elus olnudki traditsiooniliselt tagasihoidlik.¹¹⁶ Ühiskond oli religiooni suhtes aga soodsalt meelestatud, luteri kirik oli ühiskondlikku ellu sukeldunud ja seetõttu toimusid ka EEKBL-i ridades mitmed arutelud, kas ja kuidas peaksid EEKBL-i liikmed ühiskondlikes organisatsioonides osalema. EEKBL-i presbüterite nõukogu koosolekul otsustati, et arvestades olusid, peaksid liidu liikmed olema valmis oma usku tutvustama ja neil teemadel ettekandeid pidama. Seega otsustati, et koguduse liikmetel on vabadus osa võtta ühiskondlikust elust ja organisatsioonide tegevusest.¹¹⁷ 1987. aastal asutatud esimese ühiskondliku massiorganisatsiooni – Eesti Muinsuskaitse Liidu töös löid usuasjade volinikule laekunud aruannete kohaselt kaasa EEKBL-i vaimulikud töötajad Jüri Nõlvak, Üllas Linder ja Meego Remmel.¹¹⁸ Rahvarinde ja ERSP-e tegevustes, kes olid samuti väga nähtavalt ja valjuhäälselt 1980. aastate poliitilisel maastikul koha sisse võtnud, EEKBL-i liikmed ei osalenud, kuna seotust päevapoliitikaga ei peetud vabakirikutes heaks tooniks. Eelistati olla pigem apoliitilised.

1988. aastal loodi ühena teiste ühiskondlike organisatsioonide seas Eest Kristlik Liit. Kutse loodava liiduga ühineda saadeti ka EEKBL-ile. EEKBL suhtus siiski kristliku liidu loomisesse skeptiliselt. Baptistid, metodistid ja adventistid väljendasid tegelikult kõik ühtmoodi vastuseisu ega sellega liitunud. Oma seisukohta põhjendati sellega, et Eesti Kristlik Liit koondas ka mitteusklikke, mistõttu ei saanud selline organisatsioon toimida uskkondade vahelise töö organiseerijana. Samas ei olnud vastuseis Eesti Kristliku Liidu loomisele absoluutne, pigem väljendati lihtsalt oma seisukohta, et vaimulik töö, õpetus ning kasvatus peaksid olema ainult kiriklike organisatsioonide tööpõld. Suhteid Eesti Kristliku Liiduga ei välistatud, aga olgu öeldud, et suhtlus EEKBL-i ja Eesti Kristliku Liidu vahel toimus edaspidi siiski vaid läbi Eesti Kirikute Nõukogu.¹¹⁹

Eesti Kirikute Nõukogu asutati 16. veebruaril 1989 kuue Eesti traditsioonilise uskkonna baasil ja teiste seas oli üheks asutajaliikmeks ka EEKBL.¹²⁰ Vabakirikute jaoks oli kuulumine sellesse organisatsiooni vajalik usumaastikul oma positsiooni kaitsmiseks ja ühiskonnas oma hääle kuuldavaks tegemiseks. Kuulumine katuseorganisatsiooni tõstis vabakirikutele autoriteeti ja ühiskondlikku positsiooni, mis olid ilmalikus riigis asjaajamiseks äärmiselt vajalik kapital. Kirikute nõukogu vahendusel oli lihtsam suhelda ka riigivõimuga, kuna ühtse katuseorganisatsiooni hääle kõlas kõvemini ja oli ka tõsiseltvõetavam. Nii saatis Eesti Kirikute Nõukogu juba samal aastal peale oma

---

¹¹⁶ Priit Rohtmets, Ringo Ringvee. “Religious Revival and the Political Activity of Religious Communities in Estonia During the Process of Liberation and the Collapse of the Soviet Union 1985–1991” – *Religion, State and Society*, <http://dx.doi.org/10.1080/09637494.2013.855059>, avaldatud elektrooniliselt 25.11.2013. 24.

¹¹⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 144, 14.10.1988.

¹¹⁸ Rohtmets, Ringvee, *Religious Revival and the Political Activity of Religious Communities in Estonia During the Process of Liberation and the Collapse of the Soviet Union 1985–1991*, 8.

¹¹⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 147, 16.01.1989; nr 148, 13.02.1989.

¹²⁰ Ringvee, *Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008*, 51–52.

loomist suhteliselt jõulise, kuid siiski heatahtliku deklaratsiooni peaminister Indrek Toomele, milles protesteeriti loodava Kuremäe kaevanduse vastu. Sellele järgnesid peagi teised seisukohavõtud.¹²¹

Sellisel kaudsel viisil osales ka EEKBL ühiskondlik–poliitilistes debattides, jäädes ise otseselt rambivalgusest välja. Lisaks võimaldas katuseorganisatsiooni liikmelisus osaleda kristlikus religioosses süvadebatis, suhelda ja vahetada kogemusi. Moodustatud ühendusest sai võimude jaoks kõige olulisem dialoogi ja diskussiooni partner ning nii on see püsinud praeguseni. Seega võib järeldada, et EEKBKL kaasati koheselt tähtsate otsuste tegemisse ning tegevuskavade kujundamise juurde.

---

¹²¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1989. Eesti NSV Ministrite Nõukogu Esimees Indrek Toome, 31.08.1989.

III. EEKBL-i SUUREMAD TÖÖVALDKONNAD

AASTATEL 1985–1991

3.1 SOTSIAAL- JA DIAKOONIA TÖÖ

1980. aastatel lähtus EEKBL üsnagi palju Moskvast EKBÜN-i poolt saadetud soovitudest, et kogudusevälises töös osalemist peaks kaaluma äärmise tähelepanu ja pigem ettevaatlikkusega.¹²² Hea tooni juurde kuulus Armeenia, Nicaragua, Baškiiria ja Ukraina õnnetustes ja katastroofides vigastatute ning ohvrite perekondade rahaline toetamine. Selleks korraldati kogudustes annetuskampaniaid ja kasutati samamoodi vahendeid EEKBL-i üldkassast. EEKBL-i siseselt toetati abivajavaid koguduste reaalikmeid ja hoolitseti pensionile jäävate jutlustajate ning juhtivate vendade pensionilisa eest.

1980. aastate lõpul alustati aga mitmete sotsiaaltöö projektidega. Suureks abiks nii materiaalselt kui ka teadmiste osas olid erinevad sõpruskogudused ja -kirikud välismaalt. 1990. aasta juuli lõpus külastas EEKBL-i Rootsi Misjonilepingu Kiriku delegatsioon, eesotsas selle presidendi Walter Persson'ga.¹²³

Kõige olulisemaks tööharuks sai üleminekuajal välismaalt tuleva abi vahendamine abivajajateni. Koos suureneva abipakkide kogusega tekkisid ruttu logistilised mured ja üsna kiirelt sai selgeks, et sotsiaaltöö oli vaja viia laiemale alusele. Tallinna ümbruse viie koguduse baasil moodustati sotsiaaltöö komitee, mille eesmärgiks oli abipakkide läbi vaatamine, et neid võimalikult ratsionaalselt ning vastavalt vajadusele jaotada. Samuti tuli ette ka teisi logistilisi probleeme. Näiteks läksid piirilt kaduma kolm Eestisse saabunud veoautot koos Rootsist ja Soomest saabunud abipakkidega.¹²⁴ Kuna sotsiaaltöö nii suures ulatuses oli EEKBKL-ile uus väljakutse, siis lisaks vähestele teadmiste tunti puudust ka vastavasisulistest õppematerjalidest.¹²⁵ Süsteemse abi osutamiseks ja jagamiskriteeriumite väljatöötamiseks moodustati 1991. aastal sotsiaaltöösektor, mille juhiks valiti Evald Timmas. Tema tegi ettepaneku asutada heategevusfond, mis võtaks enda kanda kogu liidu sotsiaaltöö.¹²⁶ Hiljem oli Evald Timmas samuti EEKBKL-i poolne vanglatöö koordinaator Eesti Kirikute Nõukogus ning alustas heategevusfondi põhikirja väljatöötamist, võttes eeskujuks Oleviste koguduse heategevusfondi põhikirja.¹²⁷ Moodustati ka heategevusfondi nõukogu, mis koosnes regionaalsel printsibil 7 liikmest.¹²⁸ 13. mail 1991 toimunud EEKBKL-i juhatusel koosolekul

¹²² EEKBKLA, EEKBL-i presbüteri nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 138, 14.02.1988.

¹²³ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 110.

¹²⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatusel protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 11, 14.01.1991.

¹²⁵ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatusel protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 11, 14.01.1991.

¹²⁶ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 110.

¹²⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatusel protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 18, 14.10.1991.

¹²⁸ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatusel protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 13, 11.03.1991.

tegi Evald Timmas ettepaneku loodava heategevusfondi nimeks panna Sõbra Käsi. Juhatus kiitis nime heaks.¹²⁹ Kuu aega hiljem kinnitas selle põhikirja ka sotsiaalministeerium.¹³⁰

Sõbra Käe peamiseks ülesandeks sai humanitaarabi vastuvõtmine ja selle edasi suunamine abivajajatele. Kui hiljem lisandus mitmeid muid tegevusi, siis 1990. aastate alguses oli peamisteks ülesanneteks operatiivse toiduabi vahendamine, kasutatud riiete jagamine, meditsiinitarvikute, invavahendite, köögivilja- ja lilleseemnete ning mööbli jagamise korraldamine. Evald Timmasel oli kavas hakata tegelema puudust kannatavate lastega. Plaanis oli rajada ka supiköök, päevakeskus ja turvakodu. Kahjuks jäi see projekt ainult idee tasandile aktiivsete kaasalööjate vähesuse ja ametnike apaatsuse tõttu.¹³¹ 1991. aasta lõpus võeti plaani, et 1992. aastal valib iga kogudus omale sotsiaaltöö voliniku, kelle ülesanneteks oli kava kohaselt olla kontaktisikuks koguduste ja sotsiaaltöösektori juhtide vahel ning selgitada nii kogudusesiseselt kui ka väljastpoolt seda välja abivajajad.¹³²

Juba 1980. aastate lõpus sooviti Eestimaa eri piirkondades hakata tegelema ennetustööga, tööga haiglates ja diakooniatööga. 1987. aastal taotleti enda käsutusse korra nädalas Kingisepa Rajooni Keskhaiglas asuvat ruumi, et haiglas viibivad koguduse liikmed saaksid kohtuda vaimuliku või kogudusevanemaga. Samuti sooviti aidata haiglate personali eriti raskete haigete eest hoolitsemisel.¹³³ Koostöös läänes asuvate meditsiiniastutuste ja sõprusorganisatsioonidega tehti esimesed sammud, et koolitada EEKBL-i taustaga meedikuid. Nii käisid Tiina Tasmuth ja Mirjam Türkson 1990. aastal tutvumas Helsingi Ülikooli Keskhaihlaga. Kõik selle visiidi kulud tasus Soome Kristlik Arstide Liit.¹³⁴ 1990. aastal registreeris EEKBL 15 inimest Eesti Vabariigi Tervishoiuministeeriumi poolt organiseeritud raskete haigete hoolduskursustele.¹³⁵ Üleriiklikusse AIDS-i vastase komitee juhatuses asus tööle Peeter Roosimaa. Vähivastasesse fondi kanti 5000 rubla, mis pidi minema parandamatult haigete elamiskompleksi ehitamiseks.¹³⁶

22. detsember 1990 toimus onkoloogiadispanseris huvitatutele kokkutulek vähifondi moodustamise küsimustes, millel osalesid ka EEKBKL-i esindajad.¹³⁷

---

¹²⁹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 14, 13.05.1991.

¹³⁰ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 17, 16.09.1991.

¹³¹ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 110–113.

¹³² EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, Protokoll Eesti Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide koguduste liidu aastakonverentsilt, 23.11.1991.

¹³³ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, Kirjavahetus 1986–1987. Usuasjade Nõukogu volinikule ENSV-s

¹³⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liidu kirjavahetus 1990. Kirjavahetus 1990. Avaldus, 02.08.1990 ja Välispassi taotlus, 30.08.1990.

¹³⁵ EEKBKLA, Kirjavahetus usuasjade nõukogu volinikuga 1966–1990. EV Kultuuriministeeriumile pr. Andra Veidemann, 25.09.1990.

¹³⁶ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 7, 17.09.1990.

¹³⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatus protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 11, 14.01.1991.

3.2 KIRJASTAMIS– JA MEEDIATÖÖ

Nii nagu muudes eluvaldkondades, valitses ka kirjastustegevuses nõukogude ajal riigi kontroll ja religioonialane kirjandus loeti reeglina usupropagandaks, mistõttu selle ametlik väljaandmine oli viidud miinimumini. Valdav osa erialaseid õppe- ja lugemismaterjale koostati ning paljundati põranda all. Kaheksakümnendate keskpaigaks oli olukord sedavõrd palju normaliseerunud, et aina enam hakati tegelema organisatsioonisisese ja tööks vajamineva kirjanduse väljaandmisega. 1981. aastal hakkas ilmuma EEKBL-i ajakirjanduslik väljaanne Logos, mis vahendas teateid koguduste elust ja uudiseid välismaalt. See ilmus aastani 1989.¹³⁸ Iseseisvuse taastamise perioodil asutati ka Logose-nimeline kirjastus, mille esimeseks üllitiseks oli Oskar Türgi raamat “Kümme käsku”.¹³⁹ Üheks väljaandeks, mida võimud välja anda lubasid, olid kord aastas ilmuv EEKBL-i kalender, ent lisaks sellele anti välja ka praktiliseks kasutuseks mõeldud pisitrükiseid, nagu laulu- ning matuselehed. Loomulikult läbisid kõik trükised tsensuuri, täita tuli hulk avaldusi ja taotlusi. 1985. aasta EEKBL-i juhatuse protokolle läbib ühise nimetajana vajadus õppematerjalide ja piiblite järele, seepärast võeti rõõmuga vastu septembris tulnud teade, et Eestisse oli jõudnud välismaalt 2000 lauluraamatut evangeelsete lauludega, millest välja jagati 1500 eksemplari, vahekorras üks laulik nelja koguduse liikme peale ning trükki oli läinud 5000 erinevatele tähtpäevadele pühendatud laululehte.¹⁴⁰

Kuigi olukord ilmuva kirjanduse osas polnud kiita, oldi kohaliku trükitava kirjasõna suhtes sellele vaatamata üsna kriitiline. Esines mitmeid juhtumeid, kus lükati tagasi erinevate autorite taotluseid usukirjanduse väljaandmiseks. Põhjuseks oli kas raamatu nõrk struktuur või kahtlused autori pädevuses. Omaalgatuslikult tõlgiti eesti keelde üsna palju kirjandust. See tekitas situatsiooni, tõlketegevus oli sageli koordineerimata, nii näiteks tuli ette juhtumeid, kus sama raamatut tõlkis mitu inimest korraga. Seetõttu saatis liidu juures tegutsev keelekomisjon välja märgukirja, kus paluti enne mõne raamatu tõlkimisele asumist sellest ka neile teada anda. Samuti pandi tõlkijatele südamele, et kindlasti vajaks iga tõlge ka redigeerimist.¹⁴¹ 1986. aastal tegeldi kirjandussektori korrastamise ja arhiivide süstematiseerimisega.¹⁴² Suurt tähelepanu osutati igapäevaseks kasutamiseks vajalike laulu- ja matuselehtede väljaandmisele.¹⁴³

Puudust tunti siiski eestikeelset materjalist ja ka perioodikast. Sedasorti materjali paluti kogudustel ise korjata ning see säilitada. Samamoodi kogus liit väljalõikeid rajoonilehtedest, mis sisaldasid infot EEKBL-i tegevuse kohta.¹⁴⁴ Suureks läbimurdeks oli 1986. aastal saadud luba

¹³⁸ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 92.

¹³⁹ Pilli, Vabakirikud, 297.

¹⁴⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteri nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 114, 16.09.1985.

¹⁴¹ EEKBKLA, Keelekomisjoni ringkiri. “Armas kaastööline Kristuses”, dateerimata.

¹⁴² EEKBKLA, EEKBL-i presbüteri nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 120, 10.03.1986.

¹⁴³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteri nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 123, 09.06.1986.

¹⁴⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteri nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 120, 10.03.1986

kasutada paljundusmasinat.¹⁴⁵ Kahjuks nenditi juba järgmisel aastal, et alles hiljuti kasutusele võetud paljundusmasin on vananenud ja aparaadile sobiva paberi tootmine lõpetatud.¹⁴⁶ Suur puudus oli just EEKBL-i auditoriumile mõeldud originaalkirjandusest, nii et suursündmuseks oli 1987. aastal saabunud teade, et Robert Võsul on valminud Uue Testamendi kaasaegses ja mõistetavas keeles tõlge “Rõõmusõnum Jeesusest Kristusest”, mida sisaldas ka sissejuhatavat selgitussõna.¹⁴⁷

1980. aastate teiseks pooleks oli Logos leidnud omale kindla positsiooni, kuid päris pilvitu väljaande ilmumine polnud. 1987. aasta analüüsi põhjal leidis presbüterite nõukogu, et Logose tiraaži tuleks vähendada, et see oleks võimalikult optimaalses suhtes tegeliku huviga ajakirja vastu. Samuti otsustati majanduslikel kaalutlustel loobuda ajakirja värvilistest kaantest.¹⁴⁸ Kuigi ajakiri ilmus regulaarselt, oli see ametlikult võimude poolt legaliseerimata peaaegu oma ilmumise lõppemiseni 1989. aastal.¹⁴⁹ Lisaks Logosele anti välja presbüterite laualehte, mida sai koguduste keskustes paljundada.¹⁵⁰ Neile lisandus piirkondlik koguduste perioodika, mille mõju polnud liidule tervikuna aga sugugi mitte positiivne. Kuna kirjastustöö vallas oli niigi pidev töötajate puudus, nõrgestasid piirkondlikud infolehed keskuses ilmuva ajakirja väljaandmist. Peale pikki arutelusid, mida tekkinud olukorras ette võtta, jõuti järeldusele, et igasugune kirjandusliku töö initsiatiiv on tänuväärne ja otseselt väiksemate rajoonide infolehtede ilmumist ei keelata. Küll aga loeti kohalik perioodika isiklikuks initsiatiiviks, mistõttu rõhutas presbüterite nõukogu 1989. aastal, et keskusest ilmuv ajakiri ja lasteleht peavad olema kõigi mure ning hool. Samuti toonitati, et ilmuv perioodika peab pakkuma parimat võimalikku kvaliteeti, olema mahukas ja heal tasemel.¹⁵¹

Esimeseks EEKBL-i ametlikult trükitud väljaandeks oli 1989. aastal ilmuma hakanud Valga Betaania baptistikoguduse kristlik leht Kuulutaja. See väljaanne ilmub praeguseni. Peaaegu samal ajal hakkas ilmuma lasteajakiri Päikesekiir.¹⁵² Algselt oli tegemist Oleviste koguduse pühapäevakooli häälekandjaga, aga õige pea võttis selle levitamise enda peale EEKBKL. Lehe algusperioodil panustas ajakirja ilmumisse nii raha kui ka trükivõimaluste pakkumisega Soome baptistiliit.¹⁵³ Juba 1990. aastaks saavutas Päikesekiir suure populaarsuse ja tiraažiks kujunes 7000 eksemplari, kuid see kogus osutus nõudluse tõttu liiga väikeseks ja päevakorda tõusis numbrite arvu suurendamine.¹⁵⁴ 1991. aastal asutati ajakirja väljaandmiseks ja pühapäevakoolide töö koordineerimiseks sihtfond Päikesekiir ning õige peatselt koondus selle alla kogu liidu noortetöö. Algselt peljati küll fondi

¹⁴⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 126, 11.11.1986.

¹⁴⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 134, 12.10.1987.

¹⁴⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 128, 12.01.1987.

¹⁴⁸ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 131, 13.04.1987.

¹⁴⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 142, 13.06.1988.

¹⁵⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 131, 13.04.1987.

¹⁵¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 148, 13.02.1989.

¹⁵² Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 92.

¹⁵³ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 80.

¹⁵⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatause protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 1, 08.01.1990.

lahkulöömist liidust, aga hiljem need kartused kadusid. 1995. aastast sai sihtfondi Päksekiir õigusjärgseks EEKBKL-i laste ja noortetöö keskus.¹⁵⁵

Aastatel 1989–1990 ilmus ajalehe formaadis Kristlik Kiri, mida toimetas Ingmar Kurg.¹⁵⁶ See ajaleht hääbus, kuna aina suuremat populaarsust hakkas koguma samuti 1989. aastal taas ilmuma hakanud Teekäija.¹⁵⁷ Seda võib pidada käsitletava perioodi ajakirjanduslikuks tähtsündmuseks. Teekäija väljaandmise taga olid aktiivset tööd teinud Robert Vösu ja Ingmar Kurg.¹⁵⁸ Esimeseks toimetajaks määrati Ingmar Kurg, kes võeti kirjastamise valdkonnas palgalisele tööle.¹⁵⁹ Ajakirja esimese numbriga avasõnas võttis Ülo Meriloo lühidalt kokku Teekäija eesmärgi: „Uus teeline tuleb vanas kuues ürgsete piiblitõdedega, et meid virgutada hea sõnumiga paremini Jumalat ja ligimest teenima.”¹⁶⁰ Ajakirja kavandati nii, et see sisaldaks jutlusi, arutelusid ning päevakajaliste EEKBL-i koguduste sündmuste kajastusi. Kui võrrelda erinevaid ajakirja numbreid vahemikus 1989–1991, on näha, et mida paremaks läksid tehnilised võimalused, seda kaasaegsemaks muutus ka ajakirja välimus.

Äärmiselt tõsist suhtumist ajakirja ilmestab ka selle suunaline pidev organisatsioonisisene kriitika ja parima võimaliku kvaliteedi otsimine nii väljanägemises kui ka sisus. Nii näiteks väljendati ühel 1990. aasta septembri EEKBL-i juhatuse koosolekul pettumust Teekäija viimase numbriga üle. Tase olevat langenud. Liiga palju olevat ajakirjas tühja ruumi, pildid olid liiga madala kvaliteediga ning esindatud polnud ühegi aktiivse Eesti venna jutlust. Selle asemel oli trükitud hoopis üks Jakob Hurda jutlus. Leiti, et selle esitamine ei olnud põhjendatud valik, kuna Hurt ei olnud usumees, olgugi, et ta oli olnud luteri vaimulik. Otsustati, et kuna Teekäija ilmub harva, ei saa see olla nii kehva sisuga.¹⁶¹

Seejärel tekkisid pingeid ka Robert Vösu ja Ingmar Kure vahel, sest kaks meest ei leidnud üksmeelt ajakirja formaadi osas. Vösu tahtis, et formaat ja kujundus oleksid sarnased 1930. aastate numbritega. Ta oli selle kohta teinud mahuarvestused. Seetõttu tekkisid raskused õigeaegsete numbrita väljaandmisel. Muutnud kujundus pikendas väljaandmise protsessi ja ajakirja sisu ei vastanud mingitel hetkedel enam ajale ega olnud piisavalt aktuaalne.¹⁶²

Kuna kirjastustöö oli mahukas, kavandati abitööjõu kaasamist. Plaanis oli ka koguduste elu ja ajalugu kajastava fotoalbumi koostamine¹⁶³ ning EEKBL-i suurkuju Osvald Tärgi biograafia välja

¹⁵⁵ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 80.

¹⁵⁶ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 92.

¹⁵⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, Protokoll Eesti Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide koguduste liidu aastakonverentsilt, 23.11.1991.

¹⁵⁸ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 92.

¹⁵⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 149, 13.03.1989.

¹⁶⁰ Ülo Meriloo. ”Astu esile, sõnumitooja “teekäija””, Teekäija, nr. 1, 1989, 2.

¹⁶¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 7, 17.09.1990.

¹⁶² EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 20, 09.12.1991.

¹⁶³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 131, 13.04.1987.

andmine.¹⁶⁴ Kuna 1/7 EEKBL-i liikmetest rääkis vene keelt, valmistati osa 1988. aasta kalendritest venekeelsetena.¹⁶⁵ 1989. aasta kalendritest olid venekeelsed juba kuni 700 eksemplari.¹⁶⁶ Välja anda plaaniti ka Eesti baptismi sajanda aastapäevaga juubelialbumit, kuid nelja aasta pikkuse mõtteaja järel lükkas usuasjade volinik albumi projektitaotluse siiski tagasi.¹⁶⁷ Pärast eitavat vastust otsustati piirduda koguduste ajalugu käsitleva ülevaatliku raamatuga.¹⁶⁸

1989. aastal külastas Eestit Soome trükikoja Credo juhataja Sven Esselström, kes tahtis oma trükikoja kinkida EEKBL-ile, kuna ei soovinud, et see läheks ilmalike organisatsioonide või luteri kiriku käsutusse.¹⁶⁹ Sarnast huvi näitas üles juba 1988. aastal Oleg Boguševitš Tallinna vene kogudusest, kes pöördus presbüterite nõukogu poole kirjaga saada luba rajada trükikoda vaimuliku kirjanduse trükkimiseks. Nõukogu säilitas tol korral äraootava seisukoha, andes soovitusel pöörduda elukohajärgsete riiklike organite poole.¹⁷⁰ Kuna usuline kirjandus oli populaarne, siis varsti võeti eesmärgiks, et kirjandussektor peaks suutma end ise ära majandada ja täiesti reaalseks peeti ka kasumi teenimise võimalust. Huvitava näitena ärilise mõõte lisandumisest kirjandussektori tegevusse võiks välja tuua plaani, kus EEKBKL oli valmis astuma rahvusvahelisse kirjastamisärisse. USA-st saabus info, et sealsed kristlased soovivad asutada aktsiaseltsi, et hakata välja andma vaimulikku kirjandust Nõukogude Liidus. EEKBKL-i kirjandussektor tegi ettepaneku hakata selle ettevõtmise osanikuks, kuna sellest loodeti kasumit teenida ja vabamalt suunata trükitavat materjali soovitavatesse kohtadesse.¹⁷¹ Päevakorras oli ka üsna ambitsioonikas Eesti-Soome-Rootsi ühisprojekt, mille järgi pidanuks ilmuma 50 000 tiraažiga raamat "Esimesed jõulud". Tegemist oli üsna komplitseeritud ettevõtmisega, kuna tekkisid probleemid autoriga, kes ei olnud nõus tõlkega ja samuti olid suured kahtlused, kas raamat jõuab õigeaegselt poodidesse. Seega võttis EEKBKL projekti alguses faasis üsna ettevaatliku ja isegi mittetoetava seisukoha.¹⁷² 1990. aastal Eesti Kristliku Kirjastuse väljaandena raamat siiski ilmus.¹⁷³

Seoses iseseisvumisega Moskvast tulid kirjandussektoris ette ka mõningad ootamatud probleemid. Nimelt palus EEKBL seoses kirjastustegevusega abi ülemaailmselt baptistide liidult. Sealt saadi aga eitav vastus, kuna oldi Nõukogude Liidus toimuvate protsesside suhtes äraootaval seisukohal ning deklareeriti, et hetkel toetatakse ainult EKBÜN-i ja iseseisvunud EEKBKL-i ei

¹⁶⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 134, 12.10.1987

¹⁶⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 137, 11.01.1988.

¹⁶⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 143, 12.09.1988.

¹⁶⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 139, 14.03.1988.

¹⁶⁸ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 140, 11.04.1988.

¹⁶⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 155, 13.11.1989.

¹⁷⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 146, 09.12.1988.

¹⁷¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 14, 15.04.1991.

¹⁷² EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 7, 17.09.1990.

¹⁷³ https://www.ester.ee/record=b1204472*est, viimati vaadatud 6. mail 2019.

tunnustata juriidilise organisatsiooni ja koostööpartnerina enne, kui Eesti ei ole ka riigina iseseisvunud.¹⁷⁴

Tasapisi hakkas tekkima huvi ka teiste meediakanalite vastu. Kuna televisioon oli veel liiga ambitsioonikas, alustati plaanist saada saateaga raadios. Aina enam tõusis teemaks võimalus osta ise saateaga, maksta kinni saadete tootmine või isegi asutada iseseisev raadiojaam. Kuigi viimane plaan tundus arvestades veel valitsevat nõukogude võimu üsna ebareaalne, viitas just sellisele võimalusele usuasjade volinik Rein Ristlaan.¹⁷⁵ Hilisem “Hingevalguse” raadiosaade pühapäeva hommikuti saigi ootamatult populaarseks. Eesti Raadio uuringute järgi oli saade kuulatavuse edetabelis 9. kohal. Päevakorras oli ka igapäevaste vaimulike saadete edastamine, niisamuti oli plaanis hakata üle laupäeva edastama saadet Eesti kirikute ja koguduste elust. Seda pidid konfessioonid ise rahastama nii, et iga konfessioon kattis teda tutvustava saate kulud. EEKBL oli sellise plaani ja rahastamise skeemiga nõus. Ainukeseks nõudeks ja võibolla ka hirmuks oli, et sellistes vaimulikes saadetes ei oleks konfessionaalset propagandat ega rünnet teiste konfessioonide põhimõtete ning praktikate vastu.¹⁷⁶ 2. oktoobril 1990 toimunud raadioseminaris “Kirik ja raadio” osalesid EEKBKL-i juhatuse liikmed ja seminaristid.¹⁷⁷

Lisaks raadiole tunti huvi ka liikuva pildi vastu, mille kaudu vaimulikku sõnumit auditooriumile edastada. Televisioon ja kino olid perspektiivikad kanalid, et jõuda just noorema auditooriumini, kes lisaks sõnumile tähtsustas ja otsis ka visuaalset meelelahutust. Tehti ka pingutusi saada eetriaega televisioonis, aga hoiakud polnud siiski ülearu soodsad. Näiteks 1989. aastal hääletas 24 kultuuritegelasest koosnev komisjon maha ettepaneku näidata televisioonis filmi Jeesuse elust, tuues põhjuseks selle sobimatuse noorsoole. Filmi oli plaanis televisioonis näidata ülestõusmispühade ajal.

Siiski jõuti kokkuleppele Raadio-Televisiooni Komiteega 52-osalise “Piiblitlugude” seriaali näitamiseks teleekraanil.¹⁷⁸ EEKBKL-i roll oli selle seriaali näitamisel suur, sest lisaks maaletooja õigustele vastutas EEKBKL tõlke vaimuliku sisu eest ja samuti saadi Eesti Televisioonilt eetriaeg näidata enne igat osa sissejuhatav sisuselgitus.¹⁷⁹ Mainimist väärib ka pagulasvaimulik Harry Eller, kes saatis avalduse Eesti Televisiooni programmidirektorile ja palus võimalust esitada kuueosalist vaimulike saadete seriaali, mille eesmärgiks oli piibli alusel Jumala olemasolu näitamine.¹⁸⁰

¹⁷⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 4, 09.04.1990.

¹⁷⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 155, 13.11.1989.

¹⁷⁶ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 2, 10.02.1990.

¹⁷⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 7, 17.09.1990.

¹⁷⁸ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 15, 13.05.1991.

¹⁷⁹ EEKBKLA, Eesti EKB Liidu kirjavahetus. 1991. Leping, 13.05.1991.

¹⁸⁰ EEKBKLA, Eesti EKB Liidu kirjavahetus. 1991. V.a hra. Voldemar Lindström, 01.08.1991.

3.3 HARIDUS– JA KOOLITUSTÖÖ

Oluliseks õppekohaks presbüteritele olid Moskvast toimunud EKBÜN-i kaugõppe piiblikursused. Seal osalemiseks eraldati igale liiduvabariigile kindel arv kohtasid ja vastavavalt kohtade arvule valisid ka kohalikud juhtorganid välja kandidaadid. Kui hiljem tekkisid võimalused juba ka Eestis kohapeal haridust omandada, siis EEBKL-i juhatus otsustas eraldada vakantsed kohad vene kogudustele. Siiski otsiti ka väga aktiivselt muid eneseharimise– ja täiendamise võimalusi Eestist väljaspool ja üldiselt kõik taotlused välisõpingute alustamiseks ka rahuldati.

Aastatel 1981–1987 toimusid EEBKL-i nn. konsultatsioonipäevad, kus peeti ettekandeid ja diskussioone erinevate teoloogiliste probleemide üle reflekteerimiseks. 1984. aastal oli külalisesinejaks Nõukogude Liidu ringreisi raames evangelist Billy Graham. 1983. aastal avati analoogiline õppevorm 1950. aastate usuteaduslikele kaugõppekursustele. Selles õppevormis oli võimalik pooleldi põranda all haridust omandada kuni 1987. aastani kokku ligi 70–1 õppijal. Oli ka rohkem klubilise iseloomuga harivaid algatusi: Haraka Instituut Pärnus, Vendade Instituut Tartus ja Aeropaagi Klubi Tallinnas. Nendes klubides tegutsesid peamiselt noorema põlvkonna esindajad, vastuseid prooviti leida mitmetele aktuaalsetele olme– ja kristlikele probleemidele.¹⁸¹

Tähtsaimaks prioriteediks noortetöös kuulutati 1985. aastal noorperede vaimulik kasv. Seda eesmärki täitsid näiteks piiblipäevad, kus hakati andma aina rohkem organisatoorseid töid just noortele. Korraldati ka noortejuhtide kokkutulekuid. Kaardistati huvipakkuvaid teemasid ja saadi teada, et nendeks on näiteks hingehoid, vaimulik kasv, suhtlemisküsimused ja nõuanded evangeelses töös. Noored soovisid kuulda enda ealisi lauljaid Tallinna “Kaljust”, Kohilast ja Haapsalust. Populaarsed ja oodatud esinejad olid Joosep Tammo, Jüri Puusaag, Ingmar Kurg ja Arpad Arder. Perspektiivina noortetöös nähti piirkondlikke kokkutulekuid.¹⁸² Näiteks 1.–2. mail 1985. aastal toimusid noorte piiblipäevad Nõmme palvemaja ruumides. Vanusepiiriks oli 20 eluaastat. Kõige muu hulgas oli kavas ka mälumäng erinevate koguduste kolmeliikmeliste esinduste vahel.¹⁸³ Väga palju kõlapinda pakkusid 1.–2. juunil 1986. aastal toimunud Tallinna noorte piiblipäevad, mille teemaks oli “Laske oma valgus paista”. Esinesid mitmed koorid ja peeti vaimulikke sõnavõtte, lavastati keskmise venna kohtuprotsess ja hiljem diskuteeriti selle üle. Samuti vaadati huviga Tallinnas õppivate afroameeriklaste grupi esinemist. Tihe mõttevahetus järgnes teatrietendusele, kus küsiti, kas teatri tegemine ja plaksutamine kirikus on üldse kohased.¹⁸⁴ Piiblipäevad oli iga-aastane maikuine traditsioon ka järgnevatel aastatel. Pidevalt toimusid noortetöö ja lastetöö juhtide kogunemised ning

¹⁸¹ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 72–73.

¹⁸² EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 117, 09.12.1985.

¹⁸³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a. Kutse noorte piiblipäevadele.

¹⁸⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 122, 12.05.1986.

nõupidamised. 1989. aastal raporteeriti, et lastetööd tehakse kokku 43 koguduses,¹⁸⁵ aasta hiljem olid lastetööga hõivatud juba 50 kogudust ning igapäevaselt osales töös umbes 1500 last.¹⁸⁶

Koos vabanevate oludega suurenes ka pühapäevakoolide arv. Seoses sellega tekkis nõudlus suurema hulga õpetajate järele. Seda nõudlust hakati alates 1989. aastast rahuldama koostöös tegevust alustanud Kõrgema Usuteadusliku Seminari ja misjoniorganisatsiooniga Child Evangelism Fellowship.¹⁸⁷ 1991. aasta lõpuks olid väljaõppe saanud 34 pühapäevakooli õpetajat, kes atesteerituna võisid töötada ka koolides usuõpetajatena. Kui tekkis võimalus töötada koolides, siis haridusministeeriumist tulevatesse materjalidesse suhtuti mõistvalt ja heatahtlikult.¹⁸⁸

Tegeldi ka noortejuhtide koolitamisega, nende juhtide võrgustiku kujundamisega ja prooviti aina tihedamalt suhelda erinevate kogudustega. 1990. aastate alguses toimus koguduste ja noorterühmade plahvatuslik kasv. See tekitas aga probleemse olukorra, kuna ettevalmistatud töötegijaid oli vähe ning oli vaja inimesi, kes koordineeriks ja planeeriks edasisi tegevusi. 1991. aastal alustas EEKBL-i juures tööd lastetöö koordinaator Helle Liht, kelle töö võttis 1993. aastal üle Kristiina Krabi.¹⁸⁹

Koguduste ametikandjatele korraldatud presbüterite koolituspäevad olid ennekõike praktiline abimees praktiseerivatele vaimulikele, kus käsitleti teemasid eksegeesist kuni pastorite rollini nõuandjatena. Lektoriteks olid Ermo Jürma, Peeter Roosimaa, Jüri Puusaag, Robert Võsu, Joosep Tammo ja Albert Rebane.¹⁹⁰ Keskmiselt oli konsultatsioonipäevadel osalenute arv 25–30 inimest. 1980. aastate teisel poolel hakkas huvi konsultatsioonipäevade vastu vaibuma. Üheks põhjuseks võib pidada asjaolu, et võimu haare lõdvenes ja võimalusi erinevate teemade üle arutada ei pidanud enam otsima, nii et rohkem sai suhelda omavahel ka igapäevaselt ning ilma sanktsioone kartmata. Küllap nappis vaimulikel ka üha enam aega, sest huvi kogudustes toimuva vastu oli suur ja see tõi liidu juurde uusi töötegijaks soovijaid ning asjast huvitatuid, kes osalesid selleks näiteks kaugõppevormis piibliõppe kursustel. Kahjuks tekkis olukord, et paljud iseõppijad ei näinud õpingutel erilist perspektiivi, kuna peale lõpetamist puudus võimalus omandatud teadmisi rakendada. Kuna aina rohkem sai selgeks, et kaugõppevormis toimuvad piibliõppekursused ei anna vajaliku haridust ja praktilist väljundit, tõusis päevakorra oma vaimuliku seminari loomine.

Presbüterite nõukogu otsustas, et seminar avatakse 1989. aasta oktoobris Haapsalus.¹⁹¹ Seejärel algasid ettevalmistavad tegevused seminari loomiseks. Alustuseks oli vaja paika panna õppekava, seminari täpne asukoht ja juhtorganid, mille jaoks pikemad arutelud. Peeter Roosimaa

¹⁸⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 156, 04.12.1989.

¹⁸⁶ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 1, 08.01.1990.

¹⁸⁷ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 80.

¹⁸⁸ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, Protokoll Eesti Evangeeliumi Kristlaste–Baptistide koguduste liidu aastakonverentsilt, 23.11.1991.

¹⁸⁹ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 84.

¹⁹⁰ EEKBKLA, “Konsultatsioonipäevade kava 1986.a. veebruarist juunini.

¹⁹¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 149, 13.03.1989.

palus ennast vabastada Rakvere presbüteri kohalt, et saaks pühenduda tööle avatavas seminaris. Kuuldes plaanidest, andsid pagulaskoguduste liikmed teada, et on valmis loodavat seminari majanduslikult toetama, tehes ettepaneku moodustada seminari fond. Lisaks väliseestlastele oli toetuseks valmis ka Lääne–Kanada Baptisti Liit, mille presidendiks oli eestlane Rein Pääsuke. Esialgu plaaniti vastu võtta 4–5 õppijat, aga see kasvas peagi hiljem 8–10ni. Õppijad oleks pidanud õppetööl olema 4–5 päeva nädalas ja ülejäänud aja töötama iseseisvalt või kogudustes. Võimudelt oli saadud luba seminari loomiseks Haapsallu. Peeter Roosimaal paluti välja töötada õppeprogramm. Seminari üheks eesmärgiks väljapoole Tallinna toomisel oli soov varustada töötajatega ka kaugemal asuvat piirkonda. Samas oleksid õppematerjalid ja raamatukogu Tallinnas paremini kättesaadavad.¹⁹² Seminari õppekava oli arvestatud neljaks aastaks. Augustis 1989 toimus Elvas kokkusaamine potentsiaalsete õppijatega, mille jooksul selgitati õppijate kandidaadid.¹⁹³ Esimesteks seminari vastuvõetud õppijateks olid Eduard Kokko, Erki Tamm, Andres Jõgar, Ülo Niinemägi ja Einike Tammo.¹⁹⁴ Seminari taasavamine toimus 16. oktoobril 1989 Tallinnas, kuid teiseks õppeaastaks kolis seminar Tartusse ja Tartu Kolgata kogudusele anti volitused hakata rajama selleks vajalikku baasi. Peale kolimist toimus õppetöö Kolgata koguduse ruumides. Lisaks seminarile oli ka mitmeid teisi õppegrupe. Liidu juhtorganid üritasid nendest gruppidest luua täieliku ülevaate, et neil oleks võimalikult hea arusaam haridust omandavatest EEKBL-i liikmetest ja nende võimekusest.¹⁹⁵

Kui plaan seminari üleviimise osas oli vastu võetud, tuli see kooskõlastada kohalike Tartu linnavõimudega. Samuti oli vaja usuasjade voliniku heakskiitu, suusõnaline nõusolek oli volinikult juba saadud. Seejärel kerkis küsimus, kas ehitada koolile täiesti uus hoone või üritada ära kasutada juba olemasolevaid ruume ning rendipindasid. EEKBL-i juhatus jõudis järeldusele, et otstarbekas oleks uue hoone ehitamine. Toimus kohtumine Tartu Maja juhtidega, kes olid valmis hoone kiirendatud korras valmis ehitama. Kuna neile oli osaliselt võimalik tasuda valuutas, siis sellega seoses oli ehitajatel võimalik kasutada koostööpartnerit Saksa Liitvabariigis.¹⁹⁶ Õppetöösse lülitati ka 1,5 aasta pikkune lastetöötajate kursus, mille avamisele kogunes 170 osavõtjat. Plaanis oli loenguid lugema kutsuda ka välisõppejõude. Kuna õppijate seas oli venekeelsete koguduste inimesi, siis probleemiks tõusis adekvaatse tõlke küsimus. Õppetöö toimus neljal astmel: diakonide väljaõpe, pastorite väljaõpe, keskastme õppetase ja kõrgastme õppetase.¹⁹⁷

Hoone ehituse ettevalmistus osutus kavandatust raskemaks. Nimelt tuli välja, et projekti tegemine on väga kalliks, küündides 15 000 rublani. Suure kavana käidi välja mõte, et kaks arhitektide meeskonda sõidavad välismaale, et tutvuma sealsete kogemustega. Pöörduiti ka Soome

¹⁹² EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 151, 16.05.1989.

¹⁹³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 152, 12.06.1989.

¹⁹⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 154, 14.10.1989.

¹⁹⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 155, 13.11.1989.

¹⁹⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 156, 04.12.1989.

¹⁹⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 2, 10.02.1990.

vabakoguduste poole palvega aidata, kuid sealt saadi eitav vastus. Samuti oli väga kõrge Tartu Maja tehtud hinnapakumine ehitustööde läbiviimiseks. Seisu raskendas samal ajal ehitatavad Otepää ja Tartu-Salemi koguduste hooned. Seetõttu ei olnud Lõuna-Eestis leida ehituseks vajalikke ametimehi.¹⁹⁸ Lisaks arutati, kas seminari ehitamiseks võib üleüldse kasutada “ilmalike käsi”.

Jooksvatest probleemidest tunti puudust õppejõududest ja permanentsetest abitöölisest. Muret tekitas ka õppematerjalide vähesus ning paljunduse ja trükivõimaluse puudumine. Suured olid igapäevasedki majanduslikud raskused ja põletav oli ruumipuudus ajutistes Kolgata koguduse ruumides. Sellele vaatamata oli asi käima läinud ja 1991. aasta lõpul õppis seminaris 18 inimest ja ametis oli 10 õppejõudu.¹⁹⁹ Alates 1991. aastast tihenes koostöö Tartu Ülikooliga, kus taasavati usuteaduskond. Tegevuslitsentsi sai Usuteaduslik Seminar 28. juunil 1991 ja 1994 valmis seminari praegune hoone Tartus.²⁰⁰

3.4 VÄLISSUHTED

Seoses 1980. aastate lõpus kujunenud soodsamate oludega hakkas suurenema EEKBL-i suhtlus välismaailmaga. Lisaks külalistele jõudis Eestisse väliskirjandust, audiosalvestisi ja ka teadmisi, mida EEKBL-i külalised lahkelt jagasid. Igale Eestisse jõudnud inimese külaskäigule eelnes rutiinne ja aega nõudev dokumentide ja avalduste esitamine. Tuli vormistada küllakutsed, taotleda külalistele sissesõiduload, kooskõlastada kohapealne programm jne. Sama ja võibolla veelgi rangem kontroll tuli läbida, kui EEKBL-i inimesed soovisid ise mõnda välisriiki külastada.²⁰¹

Suure osa välissuhtluse mahust andis 1980. aastate keskel veel Moskva EKBÜN, mille juhid külastasid ise regulaarselt Nõukogude Liidu liikmesriikide kogudusi ja samuti said siinsed ametimehed suurematele välismaistele konverentsidele ning kohtumistele just läbi EKBÜN-i. Nii oli näiteks üsna loomulik, et 1985. aasta esimesel EEKBL-i juhatuses koosolekul osales EKBÜN-i esindaja Maksim Židkov, kes oli sõitnud siia viiepäevasele visiidile. Koosolekul avaldas Židkov tänu senisele vanempresbüterile Robert Vösule ja toetas Ülo Meriloo kandidatuuri järgmiseks vanempresbüteriks.²⁰²

11. novembril 1985 osales EEKBL-i juhatuses koosolekul Ukraina vanempresbüteri asetäitja, kes esines ettekandega vaimulikust tööst Ukrainas. Samal koosolekul andis Ülo Meriloo teada, et EEKBL avaldas kirjaliku protesti USAS-s vahistatud vaimulike kinnipidamise suhtes, kes olid aidanud põgenikke mitte USA-meelsetest maadest.²⁰³ Kiri oli adresseeritud USA saatkonnale

¹⁹⁸ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuses protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 9, 12.11.1990.

¹⁹⁹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuses protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll Eesti Evangeeliumi Kristlaste–Baptistide koguduste liidu aastakonverentsilt, 23.11.1991.

²⁰⁰ Pilli, Linder, Osaduses kasvanud, 74.

²⁰¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1986–1987. Iseloomustus, 08.08.1988.

²⁰² EEKBKLA, EEKBL-i juhatuses koosolekute protokollid 1981–1985. a, protokoll nr 108, 14.01.1985.

²⁰³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 116, 11.11.1985.

Nõukogude Liidus. Protestikirjas tauniti USA valitsuse tegevust ja nimetati valitsuse aktsiooni inimõiguste vastaseks. Tuletati meelde eelmise president James Carteri sõnu, kes kutsus USA-d üles olema rahutegija. Mainiti USA rikkalikke ressursse ja võimalusi pakkuda elamisväärsed tingimusi pea kõigile soovijatele. Sellest johtuvalt heideti kirja lõpus ette repressiivmeetmeid, mida USA kasutas inimeste vastu, kes olid illegaalseid riiki saabujaid aidanud ning tuletati meelde, et vahistatud vaimulike üks peamisi elukreedosid on käituda kristlikult ja aidata abivajajaid.²⁰⁴

Ka järgnevatel aastatel olid eestlased ise aktiivsed külalised Moskvast toimunud EKBÜN-i koosolekutel ja samuti käisid Eestis palju EKBÜN-i juhtivaid mehi ning külalisi ka teistest liiduvabariikidest. Näiteks 1985. aasta veebruaris toimunud evangeeliumi kristlaste-baptistide vabariiklikul konverentsil osales vaatlejana Moldaavia NSV vanempresbüter, kes oma sõnavõtus avaldas imestust, kui soliidset saadeti pensionile Eestis eelmine vanempresbüter ja valiti uus.²⁰⁵

Igal võimalusel prooviti külastada ise läänemaailma. 1985. aastast tasub kindlasti peatuda Jüri Puusaagi õppereisil USA-sse, kus ta külastas kahteteist osariiki. Erilise huvi all oli Rochesteri vaimulik seminar, mis esimeses astmes õpetas ja teenis paralleelselt luterlasi, baptiste, metodiste, katoliiklasi ja presbüterlasi ning õppekava konfessionaalne eriharu tuli alles teisest õppeaastast. Puusaag nentis samuti, et nagu Eestis, pidavat ka USA vabakirikute suurim väljakutse olema sideme loomine ümbruskonnaga.²⁰⁶ Populaarseimad EEKBL-i vaimulike töötajate välislähetuste sihtkohad olid Soome, Rootsi, Norra, Saksamaa Liitvabariik, kuid ka USA ja Kanada. Samuti viisid välislähetused EEKBL-i liikmeid Šveitsi, Iisraeli, Saksamaa Demokraatlikku Vabariiki, Hollandisse ja Austraaliasse.

See, et väliskülalised osalesid EEKBL-i juhatuse koosolekutel, oli suhteliselt tavaline praktika. Tavaliselt esines külaline kõne või ettekandega. Sisuliselt osales pea pooltel juhatuse koosolekutel aastatel 1985–1991 mõni väliskülaline. Külalisi käis niivõrd rohkelt, et ühel 1987. aasta juhatuse koosolekul võttis sõna Arvo Kajaste, kes kurtis, et liiga suur väliskülaliste hulk juhatuse koosolekutel võtab ära aja, mida peaks tegelikult kasutama organisatsiooni enda probleemide ja küsimuste arutamiseks.²⁰⁷ Väliskülalised majutati peamiselt hotellidesse Viru ja Olümpia, mis majanduslikult oli EEKBL-le suureks väljakutseks.

Välissuhtlusest väga suure osa moodustasid erinevate muusikaliste kollektiivide Eesti külastused. Aastatel 1986–1989 külastasid Tallinna Andersoni kolledži koor USA-st ja kaks piiblikoori Kanadast. Samuti esinesid Tallinnas külaliskoorid Soome vabakirikust ja neli gruppi külalisi Rootsist koos kahe kontsertprogrammiga.²⁰⁸ 17.–19. mail 1989. aastal andis Tallinnas mitu

²⁰⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, kirjavahetus 1981–1985, To embassy of USA in the Soviet Union, 7.11.1985

²⁰⁵ EEKBKLA, Protokoll ENSV Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide vabariiklikust konverentsist, 23.02.1985.

²⁰⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 115, 14.10.1985.

²⁰⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 136, 12.12.1987.

²⁰⁸ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 151, 16.05.1989.

kontserti USA üliõpilaskoor Michiganist. Samal perioodil tegi Oleviste kirikus soomlaste abiga helisalvestisi Moskva EKBÜN-i keskuse kammerkoor. Kammerkoor Gloria oli külas Soomes. Rootsist käis Eestis esinemas Tartu Kolgata sõpruskoguduse pasunakoor.²⁰⁹ Samal aastal sai kammerkoor Gloria ise kutse esinemiseks Saksamaa Liitvabariigis.²¹⁰

Alati oodatud olid väliseesti vendade külaskäigud. 1987. aastal külastasid Eestit Eesti Kristliku Ministri peasekretär Endel Meiusi USA-st ning Hillar ja Anne Alkok Kanadast.²¹¹ 1987. aasta juunis–juulis sooritasid Endel Meiusi juhtimisel turismireisi Eestisse USA eesti vabakoguduste liikmed.²¹² 13. juunil 1988 EEKBL-i juhatuse koosolekul rääkis oma elust ja usulisest tegevusest Kanadas elav muusikateadlane Johannes Tall. 1988. aastal saabus külaskäigule Tallinnasse Oskar Tärgrmaa, kes tõi kaasa kingituseks paljundusseadme Toshiba.²¹³ 15.–16. oktoobril 1988. aastal toimunud presbüteriite päevadega seoses tuli Eestisse Toronto Eesti Nelipüha koguduse vanem Allan Laur.²¹⁴ 20.–25. aprillil 1989. aastal külastas Tallinna pagulasest Heino Viikholm Rootsist, kes oli Eesti nelipühaliikumise esindaja Euroopas. Ta avaldas soovi, et EEKBL annaks abi uutele nelipühakogudustele Eestis.²¹⁵ Samal aastal juunis oli Tallinnas külas Evald Kiil New Yorgi nelipühakogudusest.²¹⁶ Diplomeeritud teoloog Albert Olema USA-st soovis pidada Saaremaal evangeelseid koosolekuid. Eestis käis väliseesti baptistiliidu esimees Kaljo Raid Torontost.²¹⁷ Sümbolse žesti tegi R. Lindström Torontost, kes kinkis EEKBL-le sinimustvalge lipu.²¹⁸

Võimalusel osalesid EEKBL-i esindajad suuremate rahvusvaheliste organisatsioonide töös ja erinevatel kongressidel. 1986. aastal oli Tallinnas rahudelegatsioon USA-st, kellega kohtuti ja arutati olukorda maailmas.²¹⁹ 1987. aasta veebruaris võtsid vanempresbüter ja tema asetäitja osa Moskvast toimunud Euroopa Baptistide Föderatsiooni rahvusvahelisest konverentsist.²²⁰ 11.–15. juunil 1987. aastal oli Joosep Tammo Saksa Demokraatlikus Vabariigis külastamas noorte teoloogide konverentsi ja sama aasta 4.–5. septembril viibis Tallinnas Kirikute Maailmanõukogu delegatsioon, keda ringsõidul NSVL-s saatis Jüri Puusaag.²²¹ 1988. aastal külastas Tallinnat Baptistide Maailmaliidu president dr. Godfrey Noel Vose, keda saatis EKBÜN-I peasekretäri asetäitja.²²² 27.–31. juulil 1988. aastal võtsid EEKBL-i 3 esindajat osa Šotimaal toimunud 11. ülemaailmsest evangeelsest

²⁰⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 152, 12.06.1989.

²¹⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 152, 12.06.1989.

²¹¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 135, 09.11.1987.

²¹² EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 133, 14.09.1987.

²¹³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 142, 13.06.1988.

²¹⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 143, 12.09.1988.

²¹⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 151, 16.05.1989.

²¹⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 153, 18.09.1989.

²¹⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 2, 10.02.1990.

²¹⁸ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 152, 12.06.1989.

²¹⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 124, 15.09.1986.

²²⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 130, 03.03.1987.

²²¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 133, 14.09.1987.

²²² EEKBKLA, EEKBL-i presbüteriite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 140, 11.04.1988.

konverentsist.²²³ 1989. aastal pakkus EKBÜN võimalust EEKBL-ile esindada üleliidulist organisatsiooni Norras toimuval vaimulikul konverentsil. Esindajaks esitati Ermo Jürma.

1989. aastal pakuti esmakordselt vabakirikute vaimulikele töötajatele võimalust sõita turismigrupi koosseisus Soome. Varem oli selline võimalus olnud ainult õigeusu ja luteri kiriku liikmetel ja sealgi oli vaimulikke, keda Eestist välja ei lubatud.²²⁴ 1989. aastal külastas Ülo Meriloo Torontot, kus toimus Toronto Eesti Baptisti Koguduse 40. aastapäeva puhuks korraldatud konverents. 11.–20. juunil samal aastal võtsid Joosep Tammo ja Ingmar Kurg osa ülemaailmsest Lausanne II nime kandvast misjonikongressist Filipiinidel Manilas.²²⁵ Tegemist oli mõnevõrra tavatu juhtumiga, kuna Nõukogude Liidust ei olnud varem niivõrd suurt kristlikku delegatsiooni riigist välja lubatud. Ehkki lõpuks load ja välispassid saadi, hilineti bürokraatia tõttu siiski kongressile ja lõpuks päästis delegatsiooni vaid korraldajate sekkumine.²²⁶ Kongressi peateemaks oli evangeelne tegevus Kolmandas maailmas.

1989. aasta oli välissuhetes üldse väga toimekas, nii näiteks osalesid Ülo Meriloo ja Arpad Arder 23.–24. septembril Helsingis misjonitöö seminaril. Septembris viibis Eestis vaimulike delegatsioon Saksa Demokraatlikust Vabariigist ning Eestit külastasid samal ajal ka Rootsi Baptisti Liidu peasekretär Brigit Carlson ja dr. Sven Ohm. Aasta lõpus võtsid Amsterdami noorte evangelistide konverentsist osa Allan Känd, Tarmo Uustalu, Peeter Tamm ja Tarmo Lige.²²⁷

1990. aasta märtsis külastasid Eestit esindajad baptistide maailmaliidust, Rootsi baptistiliidust Saksa Demokraatlikust Vabariigist. Eestis olid visiidil ka Soome lastetöö juhtivad töötajad.²²⁸ 14.–19. augustil toimus Soulis baptistide maailmaliidu kongress, kuhu Eestile oli lubatud 2–3 mandaati.²²⁹ 18.–21. oktoobril 1990 võtsid Peeter Roosimaa ja Helari Puu osa Taanis toimunud vaimulikust konverentsist.²³⁰

Tähtsaks sündmuseks oli EEKBKL-i ametlik rahvusvaheline tunnustamine seoses Eesti iseseisvumisega. Sellekohane teadeanne kõlas 1991. aasta septembris Bulgaarias Varnas toimunud konverentsil, millest võttis osa ka EEKBKL-i esindaja.²³¹ 25. septembril 1991 võeti EEKBKL ametlikult ka Euroopa Baptistiliidu liikmeks.²³² Tihedad suhted olid EEKBL-il rahvusvahelise misjoniorganisatsiooniga Campus Crusade, kes aitas Eesti usuorganisatsioone lugemismaterjalidega. 1990. aastal jõudis just Campus Crusade kaudu Eestisse 1700 eksemplari Uut Testamenti.²³³ Sama

²²³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 143, 12.09.1988.

²²⁴ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 148, 13.02.1989.

²²⁵ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 153, 18.09.1989.

²²⁶ Ingmar Kurg. "Lausanne II Manilas." Teekäija, nr.3, 1990, 26-29.

²²⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 154, 14.10.1989.

²²⁸ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 4, 09.04.1990.

²²⁹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 3, 12.03.1990.

²³⁰ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 9, 12.11.1990.

²³¹ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 17, 16.09.1991.

²³² EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 18, 14.10.1991.

²³³ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 8, 15.10.1990.

organisatsiooni kaudu jõudis Eestisse kinos Kosmos esilinastunud film “Jeesus”.²³⁴ Samuti osalesid organisatsiooni liikmed mitmetel Eestis toimunud õppepäeval ja konverentsil.

Välisriikide sõprade algatusel toimus Eestis ka muid suurüritusi: misjonilaev Anastasis, gospelkontsert Linnahallis, Missio Estonia 91 Haapsalus ja Pärnus Missio–91.²³⁵

Mitmed EEKBL-i liikmed said võimaluse alustada õpingud läänes asuvates koolides. Soome Vabariik saatis kutse kahele inimesele õppimaks Santala vaimulikus Seminaris. Õppuriteks määrati Toivo Pilli ja Riho Saard.²³⁶ Mikk Metsalal oli võimalus minna aastaks õppima minna Rootsi Piibli Instituuti. Tema kulud lubas tasuda sõpruskogudus Rootsist.²³⁷ Albert Rebane asus Baptisti Maailmaliidu peasekretäri Denton Lotzi abiga Southeasterni Baptisti Seminaris kirjutama doktoritööd.²³⁸ Huvitavateks kontaktideks läänemaailmaga võib pidada ka 1986. aastal toimunud EEKBL-i esindajate kohtumist välisajakirjanike delegatsiooniga ning 1987. aastal antud intervjuud Jaapani ajakirjanikule.

3.5 MISJONITÖÖ

Üks keerulisemaid töövaldkondi kommunistliku režiimi tingimustes oli misjonitöö. Näib, et 1985. aastaks olid võimalused selle tegemiseks juba mõnevõrra paremad, aga suhestumine ümbritsevaga oli endiselt keeruline ja puudusid ka kogemused ning oskustega inimesed. 1985. aastal tegeleti evangeelse töö lahti mõtestamisega, kuidas ja mis alustel sellega tegeleda. Kuna EEKBL-i liikmeskond oli pidevas vananemises, siis vajadus uute liikmete järele oli üsna suur.

Presbüterite seas viidi läbi küsitlus ja sealt selgus, et peamisteks töömeetoditeks misjonitöös olid evangeelsete mõtete kasutamine jutlustes, evangeelsed nädalad, üksikud evangeelsed õhtud ja palvegrupid. Samuti mainiti vestlusi pöördujatega ja võimalust tegeleda evangeelse tööga matustel. Järeldati, et kasutamata võimalusi on veelgi, aga puuduvad oskused ja vajalikud inimesed.²³⁹

Hoolimata pingutustest evangeelses töös, avaldas Joosep Tammo 1988. aasta jaanuaris EEKBL-i juhatuse koosolekul arvamust, et evangelismi sektor on jäänud oma töös liialt passiivseks.²⁴⁰ Töö parandamiseks koostati ettekanne “Evangeelsest tööst Maarjamaal”, mis käsitles hetkeolukorda, peaprobleeme ja ettepanekuid olukorra parandamiseks. Peale ettekande presentatsiooni sama aasta mais, toimus EEKBL-i juhatuses pikk arutelu. Põhilise probleemina nähti vastavate isikuomadustega inimeste vähesust ja koguduste juhtide koormatust, et misjonitööd koordineerida.²⁴¹ 1988. aasta septembris tunnistas misjonitööd kureeriv Dimitri Lipping, et pole talle

²³⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 9, 12.11.1990.

²³⁵ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 17, 16.09.1991.

²³⁶ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 142, 13.06.1988.

²³⁷ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 153, 18.09.1989.

²³⁸ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 143, 12.09.1988.

²³⁹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 116, 11.11.1985.

²⁴⁰ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 137, 11.01.1988.

²⁴¹ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 141, 16.05.1988.

antud tööga hakkama saanud ja soovis, et ta vabastatakse evangelismi- ja misjonisektori juhataja kohustest.²⁴²

1988. aastast muutus pilt misjonitöös kirjumaks. Näiteks üritas kohalikku evangelisatsiooni sektorit jõudumööda aidata välismaist päritolu Campus Crusade, kes viis 1989. aastal Eestis läbi neli evangelisatsioonialast õppust kohalikele töötajatele.²⁴³ Lääne-Eestis oli kavas käivitada misjonikool, mis oleks pidanud tegelema noortega, kellel suur tahe, aga mitte veel nii palju teadmisi. Kindel plaan ja strateegia oli piirkonniti hoida elavana evangelisatsiooni mõtet, et soodsal hetkel omale inimesi võita.²⁴⁴ Misjoniorganisatsioon Noored Misjoniga kavatses suunata Narva kogudusse kolme riigi esindajatest koosneva välismaise misjonigrupi, et üheskoos kohapeal misjonitööd teha. Sama organisatsioon suunas ühe misjonigrupi 1991. aastal Norrast tööle Rapla kogudusse.²⁴⁵ 1991. aastal saatis EEKBKL kutse, et Eestisse tuleksid alaliselt tööle Soomest Eija ja Esko Vainio ja aitaksid oma teadmiste ja kogemustega kohapeal arendada Eesti evangeelset misjoni- ja lastetööd 1992. aastal.²⁴⁶

1991. aasta lõpul toimunud EEKBKL-i aastakonverentsil tõdeti, et misjonitöö peaks olema kõigi koguduste esmane ülesanne, kuid selles on suured puudujäägid. Hädavajalik oleks ette valmistada evangelismi kaastöölisi. Vajalik oleks asutada misjonikool, et oleks võimalik luua kontakte ka väljaspool kogudusi. 18.–19. oktoobril 1991 toimus Eesti evangelismi konverents ja 1992. aastal oli plaanis läbi viia nädalane koolitus koos noortesektoriga.²⁴⁷

Kuigi kaheksakümnendate lõpul ja üheksakümnendate algul oli ühiskond avatum ja altim vastu võtmaks ususõnumit, oli EEKBL misjonitöö organiseerimisega kimpus ja puudus oli vastava ettevalmistuse saanud töötajatest. Kuigi pinnas oli soodne, jäi potentsiaal täielikult realiseerimata. Sellest oldi teadlikud, olukorda analüüsiti ja probleemiga üritati tegeleda, kuid siiski jäid sihipärase ja planeeritud misjoni tulemused tagasihoidlikuks ja tuginesid pigem üksikute isikute või väiksemate gruppide isiklikul initsiatiivil.

---

²⁴² EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 143, 12.09.1988.

²⁴³ EEKBKLA, EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a, protokoll nr 147, 16.01.1989.

²⁴⁴ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 13, 11.03.1991.

²⁴⁵ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll nr 14, 15.04.1991.

²⁴⁶ EEKBKLA, Eesti EKB Liidu kirjavahetus. 1991. Kutse. dateerimata

²⁴⁷ EEKBKLA, Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a, protokoll Eesti Evangeeliumi Kristlaste–Baptistide koguduste liidu aastakonverentsilt, 23.11.1991.

KOKKUVÕTE

Aastaid 1985–1991 võib lugeda EEKB(K)L-i tegevuses murrangulisteks. Selle tingisid ennekõike muutuvad ühiskondlikud ja riiklikud olud. Laguneva Nõukogude Liidu olukord võimaldas tasapisi põranda alt välja tulla ja saabuv vabadus lähendas EEKB(K)L-i ühiskonnaga, kuna kõik varasemalt keelatu tundus inimestele uus ja huvitav ning ühiskond oli altilt valmis vastu võtma kõike uut ja teistsugust. Võrreldes eelneva ajaga avanesid uued võimalused tegeleda misjonitööga ja arendada liidu töövaldkondi.

EEKB(K)L-i egiidi all moodustusid mitmed vestlus- ja töögrupid, kus lisaks religioosetele teemadele käsitleti ka ilmalikke ja elulisi teemasid. Seetõttu liitusid nende gruppidega ja seeläbi ka EEKB(K)L-i tegevusega noored, kellel varasem religioosne taust puudus. Soodsa pinnase löid erinevad humanitaarabi jagamise aktsioonid, tänu millele jõudsid EEKB(K)L-i infovälja ka religioonikauged Eesti inimesed.

Hoolimata soodsatest tingimustest ja tehtud pingutustest, ei avaldanud tehtud töö pikemas perspektiivis väga suurt arvulist tulemit. Kuigi läbi erinevate tegevuste jõudis EEKB(K)L-i mõjusfääri väga palju inimesi, ei suudetud neist enamikku lõplikult koguduste tööga siduda. Misjonitöös tajuti kogu perioodi lõikes vajaka jäämisi. Probleemi küll teadvustati ja sellega üritati tegeleda, aga lõpliku lahenduseni, kuidas tekkinud nõ. usubuumi ära kasutada, ei jõutudki. Oldi kõhkleva seisukohal, millisele ealisele ja ühiskondlikule grupile misjonitegevuses keskenduda.

Samal ajal tegeldi oma identiteedi mõtestamisega, et see muutuvates oludes kohandada nii, et senine enesemõistmine kaduma ei läheks.

Vaadates numbreid, siis suurkirikute – eriti luteri kiriku – liitujate numbrid kasvasid kiiremini kui EEKB(K)L-i omad. Üheks põhjuseks võib siin olla see, et erinevalt näiteks luteri kirikust jäi EEKB(K)L teadlikult tagasihoidlikuks avalikus poliitilises diskussioonis osalejaks. Suurematest organisatsioonidest olid mõningad kokkupuuted ainult muinsuskaitse liikumisega. Poliitilise tagasihoidlikkuse põhjuseks võib siinkirjutaja arvates olla n.ö alalhoiuinstinkt, kuna peale aastaid riigi poolseid repressioone oldi harjutud jääma ühiskondlikest ettevõtmistest kõrvale, ent sama tähtis oli ka arusaam, et uskliku inimese jaoks polegi ilmalikes asjades osalemine tingimata vajalik. See tõdemus kehtis mõningate eranditega ja ka kogu liidu tasandil anti siiski suhteliselt suur ja võibolla ka mitteteadlik panus inimeste meelsuse kujundamisse. Käsi inimestele ühiskondlikes organisatsioonides osalemisele ette ei pandud, ent tähtis oli oma ususõnumi levitamine ja selle kaudu ühiskonna uuendamine. Paljud poliitiliselt aktiivsed inimesed leidsid tee EEKB(K)L-i vestlusringidesse, populaarsed olid kontserdid, mille küllastajateks olid ka inimesed väljastpoolt koguduste ringi, kes said sellistelt vaimuliku alatooniga kontsertidelt või koosviibimistelt teatud üheshingmise kogemuse, mis realiseerus rahvuslikuks mõtlemiseks väljaspool EEKB(K)L-i.

Suhteid riigiga iseloomustab kogu ülemineku perioodi jooksul mõõdukas ettevaatlikkus. Vahekord riigiga oli aja jooksul sisse töötatud, piirid olid paika pandud ja nendest kumbki pool enamasti üle ei astunud. Kõik teemad, kus oli võimalus riigi ja sealt tulenevate sanktsioonidega põrkuda, arutati juhatuse koosolekutel läbi ja pigem mindi ettevaatlikumate lahenduste teed. Usuasjade volinikuga hoiti häid suhteid. Kuigi poliitikaga EEKB(K)L väga ei tegelenud, hoiti poliitilistel protsessidel tähelepanelikult silma peal ja kui asi puudutas usuelu, üritati operatiivselt reageerida. Alati, kui olukord tundus olevat soodne, anti sisse mõni taotlus või palve soodsamate tingimuste saamiseks.

Huvitavaks võib lugeda seda, et 1945. aastal jõuga kokku liidetud Eesti EKB liit peale taasiseseisvumist Moskvast ei lagunenu. Põhjuseid võib otsida organisatsioonisisest asjaajamisest ja dünaamikast. Autori arvates on peamiseks põhjuseks see, et vaatamata mitmetele maailmavaatelistele ja fundamentaalsetele erinevustele õnnestus erinevate uskkondade koos eksisteerimine tänu süsteemsele igapäevatööle. Korrapäraselt ja süsteemselt tegeldi probleemidega nii erinevate organisatsiooni sektsioonide kui ka inimeste vahel. Kõikide ette tulnud konfliktidega tegeldi operatiivselt ja võimalikult põhjalikult. See lõi olukorra, kus probleemid ja kitsaskohad olid fookuse all. Kuna organisatsiooni liidrid külastasid tihti ka kogudusi, siis ei saanud ükski kogudus tunda ennast päris üksi jäetuna – kõigi muredega vähemalt üritati tegeleda. Ainukesed probleemid olid vene regiooniga ja see tipneski nende osalise iseseisvumisega. Probleemid vene regiooniga paneks autor tegelikult lihtsalt erinevate suhtlemismallide ja temperamendi arvele, kuna arusaamatused olid pigem emotsionaalset laadi, mitte institutsioonilised.

Järjest taastati käsitletaval perioodil ka oma töövaldkondasid. Aktiivsed oldi kõigis ettevõetud valdkondades, aga võib-olla kõige suuremat edu saavutati meedia- ja kirjastustöös, eriti kui arvestada lähtepunkti, et nõukogude ajal pidi suure osa materjalist tootma põranda all. Seda hinnatavamad on EEKB(K)L-i saavutused ja järjepidevus, et välja suudeti anda üsnagi suur kogust kirjasõna ning lõpuks siseneti isegi telemeedia maastikule. Nagu ka teistes tegevusvaldkondades, oldi ka siin äärmiselt põhjalikud. Ilmuv žurnalistika analüüsiti alati läbi, samuti oldi oma väljaannete suhtes väga kriitilised. Kontrolli all üritati hoida raamatute väljaandmist, st. kontrolliti, et inimesed, kes raamatute tõlkimise või väljaandmisega tegelesid, oleksid piisavate teadmistega. Kõik see lõi olukorra, kus suudeti välja anda nii sisult kui ka vormilt hea tasemega kirjandust ja ajakirjandust.

Edukas kirjastamis- ning meediatöö oli tihedalt seotud ka teise igapäevase töövaldkonna – välissuhetega. Head suhted välismaailmaga, arvukad väliskülalised ja mõtestatud välislähetused võimaldasid saada hulgaliselt kontakte, mis omakorda realiseerusid vajalikuks materiaalseks ja oskusteabe alaseks abiks, mille baasil sai tegeleda kuulutus-, kirjastus- ja meediatöoga. Samuti avaldus välissuhete rohkus ja intensiivsus pea kõigis EEKB(K)L-i sektorite töös. Ka

sotsiaaltöösektor ja sealt välja kasvanud Sõbra käsi said tekkida ja edukalt eksisteerida vaid ainult tänu edukatest välissuhetest alguse saanud humanitaarabi saabumisele Eestisse.

Teiste vabakirikute seas on EEKB(K)L silma paistnud sooviga anda oma töötajatele hea haridus. Vundament iseseisvas Eestis hariduse andmisele laoti 1980. aastate lõpus. Inimeste koolitamisega tegeleti jooksvalt ja samuti üritati pöörata tähelepanu sellele, et inimesed, kes töötasid kogudustes vastutavatel kohtadel, oleksid nõuetekohaselt haritud ja vajalike teadmistega. Üks suuremaid projekte oli oma seminari taasavamine 1989. aastal.

Tänu põhjalikkusele ja süsteemsusele õnnestus EEKB(K)L-il taastada pea kõik ennesõjaaegsed töövaldkonnad. Näib, et kõige tagasihoidlikumad saavutused olid misjonitöö vallas, Kiirelt muutuvad poliitilised olud ja ühiskondliku diskussiooni järjekindel mitmekesistumine viisid iseseisvuse taastamise järel inimeste fookuse mujale. Ühiskondlikud ja poliitilised organisatsioonid osutusid usulistest populaarsemateks, ent oma sõnumi levitamisega ja murranguaegadel taastatud töövaldkondade arendamisega tegeles EEKBKL iseseisvuse taastamise järel järjekindlalt edasi.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

ARHIIVIMATERJALID

Eesti Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide Koguduste Liidu arhiiv (EEKBKLA)

- EEKBL-i juhatuse koosolekute protokollid 1981–1985. a
- EEKBL-i presbüterite nõukogu protokollid 1985–1989. a
- Eesti EKB Liit, juhatuse protokollid 08.01.1990–10.02.1992. a
- Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1981–1985
- Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1986–1987
- Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1988
- Eesti EKB Liit. Kirjavahetus 1989
- Eesti EKB Liidu kirjavahetus. 1991
- Kirjavahetus Usuasjade Nõukogu Volinikuga 1966–1990
- Protokoll. ENSV Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide vabariiklikust konverentsist. 23.02.1985.
- Keelekomisjoni ringkiri. “Armas kaastööline Kristuses”

KIRJANDUS

Altnurme, Riho. *Eesti kiriku- ja religioonilugu. Õpik kõrgkoolidele.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2018.

Eesti oikumeenia lugu. Peatoimetaja Riho Altnurme. Tartu, Tallinn: Tartu Ülikool, Eesti Kirikute Nõukogu, 2009.

Pajusoo, Toomas. *Eesti ristikangelasi. Peatükke Eesti Metodisti Kiriku XX sajandi usukangelastest.* Tallinn: Eesti Metodisti Kirik, 2006.

Pilli, Toivo. *Usu värvid ja varjundid. Eesti vabakoguduste ajaloost ja identiteedist.* Tallinn: Allika, 2007.

Osaduses kasvanud. Kirjutisi Eesti EKB koguduste loost. Koostanud Toivo Pilli ja Üllas Linder. Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit, 2009.

Ringvee, Ringo. *Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011.

Rohtmets, Priit. *Riik ja usulised ühendused.* Tallinn: Eesti Vabariigi Siseministeerium, 2018.

Rohtmets, Priit. *Eesti usuelu 100 aastat.* Tallinn: Post Factum, 2019.

Tamm, Priit. *Eesti Metodisti kirik 1940–1980: vaatlusi olulisematele arengut mõjutanud protsessidele ja probleemidele.* Tartu Ülikooli Usuteaduskonna bakalaureusetöö. Tartu: 1998.

Viirsalu, Voldemar. *Loojangu eel. Hämarus laskub maale.* Valga: OÜ Paar, 2001.

ARTIKLID

Rohtmets, Priit. Ringvee, Ringo. “Religious Revival and the Political Activity of Religious Communities in Estonia During the Process of Liberation and the Collapse of the Soviet Union 1985–1991” – *Religion, State and Society*, <http://dx.doi.org/10.1080/09637494.2013.855059>, avaldatud elektrooniliselt 25.11.2013

PERIOODIKA

Kurg, Ingmar. ”Lausanne II Manilas.” – Teekäija, nr. 4, 1990, 26-29.

Meriloo, Ülo. ”Astu esile, sõnumitooja “teekäija”.” – Teekäija, nr. 1, 1989, 2.

Roosimaa, Peeter. „Mõtteid koguduse vanema tööst.“ – Teekäija, nr. 3, 1990, 11-12.

Timmas, Evald. „Eesti Evangeeliumi Kristlaste–Baptistide koguduste Liidu asutav konverents.“ – Teekäija, nr. 3, 1990, 19-20.

INTERNETILEHT

EEKBKL-i koduleht – <https://kogudused.ee> (01.05.2019)

SUMMARY

THE UNION OF ESTONIAN EVANGELICAL AND BAPTIST CONGREGATIONS 1985–1991

The aim of the bachelor's thesis is to give an overview of the activities of the Union of Evangelical and Baptist Congregations of Estonia (EUEBC) in 1985–1991. It is a period before the regaining of Estonia's state independence, when several great changes took place in the society as well as in existing paradigms. The introduction of the thesis focuses in years 1945–1991, because describing and understanding this period allows better to grasp the thesis focus period.

The main content of the thesis focuses on describing the relations between the EUEBC and the society during the period from 1985 to 1991, i.e. to analyze the relationship between EUEBC and state, social organizations and most importantly to describe the EUEBC's inner changes and dynamics. In addition to that I aim to give an overview of the work of EUEBC (media, missionary etc.), with what were they involved in 1985–1991.

To describe and explore the things mentioned the author used EUEBC board meeting protocols and stenographic records, correspondence with other organizations and state authorities. Additionally, the author referred to one article, two scientific thesis and materials published in EUEBC magazine *Teekäija*.

In relation to the processes preceding the dissolution of the Soviet Union, which resulted in loosening the restrictions, the activity of EUEBC began more and more to reach the society. People started looking for new outputs, more people reached EUEBC congregations and were involved in EUEBC work. Having lived under the Soviet atheist policy, people had the desire to express oneself freely and many were also curious, because religious activity was suddenly no longer covered with the fear of repressions, and for many it was something new and exciting. A great part of EUEBC work was connected with humanitarian aid coming from abroad, which reached Estonian people greatly through EUEBC.

Despite social activity, in political affairs the EUEBC remained rather modest, because recent repressions were well remembered and therefore they avoided political slogans and statements. As important was a view prevalent in EUEBC that for believers it was not right to participate in social affairs.

Relationships with soon dissolving state were rather constructive. Both parts cooperated, with EUEBC trying to follow the given rules, any direct confrontation with the state. Therefore there were hardly any conflicts. At the same time the EUEBC tried to use all possibilities to get favorable conditions for itself. However, all actions of the EUEBC were controlled by the authorities and all larger operations up to 1990 needed consent from them.

Institutionally the EUEBC was well organized. Board meetings were held monthly, there were various commissions and the internal processes of the organization were carefully monitored and when problems occurred, the board tried to respond instantly. The biggest organizational challenges were connected with aging and declining membership, the implementation of a uniform internal protocol and problems with Russian department, whose members wished to become independent due to lack of attention by the board. The greatest organizational change was related with gaining independence for the EUEBC from Moscow in 1989.

In virtue of humanitarian aid the most prominent EUEBC subject field was social work. The congregations were engaged with distributing humanitarian aid. From this subject field there has outgrown still actively operating organization called *Sõbra Käsi*. In addition to increasing diaconal work the EUEBC members were also involved in the work of several social projects.

Publishing activity became ever-expanding. There were several magazines and monthly prints; more and more religious literature was published. A lot of effort was made to get quality tools and to stay modern. The quality of published literature was constantly and critically assessed and editorial office replaced if necessary. To be visible, the EUEBC took interest in opportunities, which television, cinema and radio were offering. They were as innovative as possible in the context of Soviet occupation to take advantage of the media.

A lot of emphasis was put on tuition. Internal discussions and trainings took place within the organization. Training days that were previously forbidden were reinstated. Clergy were directed to study abroad if possible. The biggest undertaking was the reopening of the Theological Seminar and building its house in Tartu in 1989.

Foreign relations became more active. The EUEBC was constantly visited by many guests from other countries as well as Estonians living abroad. Guests participated actively in church services, EUEBC board meetings and gave lectures or conducted trainings if necessary.

Although times were favorable, the missionary work became the greatest challenge for the EUEBC. Despite societies' increased interest in religion and created missionary section, EUEBC missionary work did not succeed completely. Even though the EUEBC had a corresponding workgroup and regular discussions were held, they failed to influence people to increase EUEBC membership. The reason for that could be the lack of a detailed and far-reaching plan or the fact, that after regaining of independence religion for Estonians was not attractive enough next to the other issues.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ken Viidebaum,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose EESTI EKB LIIT AASTATEL 1985–1991, mille juhendaja on dr. Priit Rohtmets,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace–is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2019